

safejournalists.net

KOSOVO

Indikatori o nivou slobode medija i bezbednosti novinara 2022

KOSOVO
Indikatori o nivou
slobode medija
i bezbednosti
novinara 2022

Autor
Getoarbë Mulliqi Bojaj

Originalni naslov

KOSOVO Indikatori o nivou slobode medija i bezbednosti novinara 2022

Izdavač

Udruženje novinara Kosova
Priština 2023

Asociacioni i Gazetarëve të Kosovës
Association of Journalists of Kosovo

Autor

Getoarë Mulliqi Bojaj

Recenzent

Abit Hoxha

Lektura

Lingua

Naslovna fotografija

Andrija Vukelić

Dizajn

comma.rs

Ova publikacija je nastala uz finansijsku podršku Evropske unije i Balkan Trust for Democracy, projekat German Marshall Fund Sjedinjenih Država i norveškog Ministarstva inostranih poslova. Njegov sadržaj je isključiva odgovornost autora i ne odražava nužno stavove Evropske unije i norveškog Ministarstva inostranih poslova, Balkan Trust for Democracy, German Marshall Fund Sjedinjenih Država ili njegovih partnera.

 Norway

B | T | D The Balkan Trust
for Democracy

A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

Uvod	7	B Položaj novinara u redakcijama	19
A Pravna zaštita	9	B2 Urednička nezavisnost u privatnim medijima	20
A1 Pravne garancije slobode medija i njihova primena u praksi	9	B3 Urednička nezavisnost u javnom servisu	21
A2 Efekti zakona o kleveti na novinare	12	B4 Urednička nezavisnost u neprofitnom sektoru	22
A3 Pravna zaštita političkog pluralizma u medijima	14	B5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vesti	22
A4 Sloboda novinarskog rada i udruživanja – zakonske garancije i praksa	15	B6 Ekonomski položaj novinarki	23
A5 Pravna zaštita novinarskih izvora	16	C Bezbednost novinara	24
A6 Zaštita prava na pristup informacijama	17	C1 Statistika bezbednosti i nekažnjivosti	24
B1 Ekonomska ograničenja slobode novinara	19	C2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u pogledu zaštite novinara	27
		C3 Ponašanje krivičnog i građanskog pravosudnog sistema u vezi sa pretnjama i činovima nasilja nad novinarima	29
		Zaključci i preporuke	32

Pregled i obim projekta

Novinarska udruženja iz zemalja Zapadnog Balkana, uz podršku Evropske komisije¹, postavili su zajedničku platformu [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net) za praćenje promena u zakonodavstvu i praksi svojih zemalja i za angažovanje u različitim aktivnostima zagovaranja u cilju unapređenja političkog, zakonodavnog i institucionalnog okruženja u kojem novinari i mediji rade. Počevši od 2020. godine, članovi platforme prate situaciju u sedam zemalja (Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Severna Makedonija, Crna Gora, Kosovo² i Srbija). Svake godine se vrši procena stanja na osnovu standardizovanih metoda prikupljanja i analize podataka³, dok je fokus istraživanja javnog zagovaranja na promenama u tradicionalnom i onlajn medijskom okruženju na Zapadnom Balkanu.

-
- 1 Evropska komisija je u decembru 2019. godine odobrila trogodišnji projekat [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net), čiji je cilj osnaživanje nacionalnih novinarskih udruženja u zemljama Zapadnog Balkana da postanu efikasni i odgovorni nezavisni akteri u zagovaranju primene standarda EU u oblasti medijskih sloboda, uz dugoročni cilj unapređenja prava građana na informisani izbor. Ova akcija predstavlja proširenje prethodnog projekta (Regionalna platforma Zapadnog Balkana za zagovaranje slobode medija i sigurnosti novinara), zasnovanog na znanju i iskustvu izgrađenom u periodu 2016-2018. Projekat je finansiran u okviru Programa Civil Society Facility and Media 2020-2022. Podrška regionalnim tematskim mrežama organizacija civilnog društva.*
 - 2 Ovo ime ne prejudicira status i u skladu je sa Rezolucijom 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i mišljenjem Tribunala o Deklaraciji i nezavisnosti Kosova.*
 - 3 Prvo izdanje istraživačke metodologije za ovaj istraživački projekat javnog zagovaranja razvijeno je 2016. godine i uređeno tokom godina kako bi odražavalo situaciju u zemljama Zapadnog Balkana. Istraživanje javnog zagovaranja osmislili su i koordinirali Snežana Trpevska i Igor Micevski, istraživači Research Institute on Social Development RESIS, iz Severne Makedonije. (www.resis.mk).*

Napomena o metodologiji

Metodologija istraživanja se sastoji od tri grupe indikatora razvijenih na osnovu sistematske analize različitih smernica koje su izradile relevantne međunarodne organizacije. Tokom prethodnih godina, prvobitno razvijeni kvalitativni indikatori su poboljšani kako bi se bavili karakterističnim društveno-političkim kontekstom u regionu Zapadnog Balkana i odražavali specifične potrebe i interese novinara u sedam zemalja.

Za prikupljanje i analizu podataka primenjen je niz različitih istraživačkih metoda kako bi se odgovorilo na indikativna pitanja vezana za svaki pojedini indikator:

- Pregled studija, analiza, istraživačkih izveštaja, političkih dokumenata, strategija i drugih dokumenata;
- Kvalitativna analiza pravnih dokumenata;
- Preuzimanje i analiza informacija objavljenih na veb stranicama javnih ustanova i drugih organizacija i tela;
- Preuzimanje i analiza saopštenja za javnost, najava i drugih informacija koje proizvode profesionalne organizacije;
- Sekundarni podaci koje prikupljaju novinarska udruženja;
- Dubinski intervjui sa stručnjacima, novinarima, kreatorima politike, itd.;
- Fokusne grupe sa novinarima, i
- Ankete sa novinarima (u nekim zemljama).

Na nacionalnom nivou, novinarska udruženja su imenovala nacionalne istraživače za prikupljanje podataka i izradu narativnih izveštaja, koje su zatim pregledali imenovani nacionalni stručnjaci i vodeći istraživač. Na Kosovu je Udruženje novinara Kosova (UNK) imenovalo Getoarbe Mulliqi Bojaj za nacionalnog istraživača i Abit Hoxha za medijskog eksperta za pregled izveštaja.

Table 1: Indikatori o nivou slobode medija i bezbednosti novinara

A Pravna zaštita	B Pozicija novinara u redakcijama	C Bezbednost novinara
A.1 Pravne garancije za slobodu medija i novinara i njihova primena u praksi	B.1 Ekonomska ograničenja slobode novinara	C.1 Statistika bezbednosti i nekažnjivosti
A.2 Efekti zakona o kleveti na novinare	B.2 Urednička nezavisnost u privatnim medijima	C.2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u pogledu zaštite novinara
A.3 Pravna zaštita političkog pluralizma u medijima	B.3 Urednička nezavisnost u javnom servisu	C.3 Ponašanje sistema krivičnog i građanskog pravosuđa u vezi sa pretnjama i delima nasilja nad novinarima
A.4 Sloboda novinarskog rada i udruživanja – zakonske garancije i praksa	B.4 Urednička nezavisnost u neprofitnim organizacijama	
A.5 Pravna zaštita novinarskih izvora	B.5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vesti	
A.6 Zaštita prava na pristup informacijama	B.6 Ekonomski položaj novinarki	

Lista skraćenica

NKM – Nezavisna komisije za medije

UNK – Udruženje novinara Kosova

RTK – Radio Televizija Kosova

KLI – Kosovski pravni institut

KP – Kodeks ponašanja

SŠK – Savet za štampu Kosova

CIK – Centralna izborna komisija

JS – Javni servis Informativnog sistema za upravljanje predmetima (CMIS)

PK – Policija Kosova

Kosovo je parlamentarna demokratija. Ustav i zakoni predviđaju da se bira jednodomni parlament (Narodna skupština Kosova), koji zauzvrat bira predsednika i odobrava predsednikovo imenovanje premijera u konsultaciji sa vodećom strankom.⁴ Parlament ima 120 mesta, uključujući 20 rezervisanih mesta za nedovoljno zastupljene etničke manjine. Kosovo funkcioniše i veliki broj država ga tretira kao nezavisnu državu, iako njegovu državnost osporava manjina članica UN. Kosovo je potencijalni kandidat za članstvo u EU i potpisalo je Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU u oktobru 2015. koji je na snazi od aprila 2016. Kosovo je demografski raznoliko sa kosovskim Albancima koji čine ogromnu većinu stanovništva, i Srbima, Bošnjacima, Turci, Romi, Goranci i ostale manjine koje čine ostatak.

Krajem februara 2022, odmah nakon što je počela invazija Rusije na Ukrajinu, Kosovo je brzo osudilo rusku agresiju i izrazilo podršku nezavisnosti Ukrajine. Vlada Kosova donela je niz zakonskih mera kojima se uvode sankcije Rusiji slične onima koje su uvele EU i SAD.⁵ Vlada je takođe odgovorila na izbegličku krizu, suspendujući svoj vizni režim za građane Ukrajine. Kosovo je izjavilo spremnost da prihvati do 5.000 izbeglica i da ugosti 20 ukrajinskih novinara.⁶ Prvi Ukrajinac stigao je na Kosovo 17. aprila 2022.

4 State department SAD, *Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor*, „Izveštaji o praksi ljudskih prava za 2021. godinu: Kosovo”, pristupljeno 17.09.2022., https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_KOSOVO-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

5 Evropska komisija, „COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Kosovo* * 2022 Izveštaj”, Brisel, pristupljeno 01.12.2022., <file:///C:/Users/admin/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>

6 Ibid.

godine⁷, a do sada je na Kosovu zaštićeno 11 ukrajinskih novinara.⁸ Program Novinari u rezidenciji na Kosovu inicira Evropski centar za slobodu štampe i medija – ECPMF⁹ i Evropska federacija novinara – EFJ¹⁰, podržan od strane Vlade Kosova, a sprovodi ga Udruženje novinara Kosova (UNK).

Ekonomska kriza koja je prisutna na Kosovu od početka 2020. godine sa izbijanjem pandemije COVID-19 i globalnom inflacijom izazvanom energetsom krizom i ratom u Ukrajini, lančano je uticala na rad čitavog medijskog sektora. Ocenjuje se da su novinari od posle pandemije češće menjali radno mesto, a to je, prema novinarima, povezano s činjenicom da su novi mediji ti koji nude bolje uslove rada, uključujući veće plate, bolji radni prostor, tj. dobro poboljšani uslovi rada.

Na osnovu pokrivenosti, medijski pejzaž Kosova se sastoji od dva nivoa: nacionalnih medija i regionalnih¹¹ medija. Kosovo ima 19 licenciranih televizijskih stanica, od kojih pet (5) pruža usluge televizijskog emitovanja na srpskom jeziku. S druge strane, postoji 89 radio stanica, od kojih 22 emituju program na srpskom jeziku, tri (3) na bosanskom, a dve (2) na goranskom i jedna (1) na turskom jeziku. Štaviše, u poslednjih nekoliko godina uspostavljene su nove televizije. ATV je osnovana 2021. godine, dok je TëVë1 osnovana početkom 2022. godine.

Članove odbora Radio Televizije Kosova (RTK) i članove Nezavisne komisije za medije (NKM) bira Skupština i oni su zaduženi za upravljanje ovim institucijama.¹² Tokom 2022. godine novoizabrani odbor RTK-a, imenovao je novinara Shkumbin Ahmetxhekaj za generalnog direktora Javnog servisa Kosova. U istom periodu, Besnik Berisha, Jeton Mehmeti i Fatih Basha izabrani su za nove članove odbora Nezavisne komisije za medije (NKM), što je omogućilo funkcionisanje ove institucije koja nekoliko meseci nije imala kvorum za glasanje.

7 UNK, Saopštenje za javnost: "PRVI UKRAJINSKI NOVINAR STIGAO NA KOSOVO, 17.04.2022" pristupljeno 03.11.2022, <http://gqk-ks.org/en/news/gazetaria-e-pare-nqa-ukraina-mberin-ne-kosove/>

8 Intervju sa Rabije Hyseni, službenicom za onlajn komunikaciju u UNK, intervjuisala Getoarë Mulliqi Bajaj 10.11.2022.

9 ECPMF, Saopštenje za javnost: "ECPMF and EFJ welcome support of the Republic of Kosovo for sheltering Ukrainian journalists, 01.03.2022", 01.03.2022", pristupljeno 03.11.2022, <https://www.ecpmf.eu/ecpmf-and-efj-welcome-support-of-the-republic-of-kosovo-for-sheltering-ukrainian-journalists/>

10 EFJ, Saopštenje za javnost: "Kosovo to shelter 20 Ukrainian journalists: which state will be next, 01.03.2022." pristupljeno 03.11.2022, <https://europeanjournalists.org/blog/2022/03/01/kosovo-to-shelter-20-ukrainian-journalists-which-state-will-be-next/>

11 Kosovo ima 5 administrativnih regiona.

12 IREX, "Kosovo Vibrant Information Barometer - 2022", pristupljeno 22.11.2022, [https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20\(1\).pdf](https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20(1).pdf)

A1 Pravne garancije slobode medija i njihova primena u praksi

Da li je zagarantovano pravo na slobodu izražavanja i informisanja? Da li to uključuje i pristup internetu? Da li se zakonske garancije sprovode u praksi?

Sloboda izražavanja, sloboda informisanja, sloboda štampe su prava zagarantovana Ustavom Republike Kosova i relevantnim medijskim zakonima. Pravo na pristup internetu, iako nije eksplicitno spomenuto, takođe podleže ovim zakonskim garancijama. Osim toga, pravo zajednica i njihovih članova da osnivaju i koriste svoje medije¹³ takođe je zagarantovano. Pravo na slobodu izražavanja može biti ograničeno zakonom samo ako je to neophodno radi zaštite legitimnih i preovlađujućih interesa: da se izbegne pozivanje na nasilje ili podsticanje nasilja na osnovu rasizma, nacionalne, etničke ili verske mržnje.¹⁴ Sloboda izražavanja zaštićena je građanskim zakonom protiv klevete i uvrede, jer pruža ravnotežu između suštinske uloge medija kao nadzornika javnosti i prava pojedinca na ugled i dostojanstvo.¹⁵

¹³ Ustav Republike Kosova, pristupljeno 10.01.2022. https://www.kpm-ks.org/assets/cms/uploads/files/Lejislacioni/1362558264_286.pdf

¹⁴ Ibid. Član 40.

¹⁵ Službeni glasnik Republike Kosova, Zakon br. 02/L-65 Gradanski zakon protiv klevete i uvrede, pristupljeno 23.11.2022. http://www.gazetazrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=129&Itemid=28

Drugi zakoni, kao što je Zakon o nezavisnoj komisiji za medije,¹⁶ Zakon o pristupu javnim dokumentima,¹⁷ Zakon o zaštiti novinarskih izvora,¹⁸ Krivični zakonik (zabrana izazivanja mržnje)¹⁹ takođe sadrže detaljne odredbe za sprovođenje ustavnih garancija i definišu slučajeve u kojima se one mogu ograničiti. Ipak, stručna javnost smatra da, iako su ove garancije dobro formulisane, generalno nemaju praktičnu primenu. Evropska komisija i u svom izveštaju o napretku za 2022. navodi da Kosovo ima određeni nivo pripreme u pogledu slobode izražavanja i to uopšteno, medijski zakoni, uključujući zakone o kleveti i pristupu informacijama, u skladu su sa standardima Saveta Evrope i sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava.²⁰ Kosovo ima koristi od živahnog i pluralističkog medijskog okruženja.²¹

Da li je medijsko zakonodavstvo razvijeno u transparentnom i inkluzivnom procesu uz konsultacije sa relevantnim profesionalnim udruženjima?

U prošlim ciklusima medijske politike medijsko zakonodavstvo na Kosovu je rađeno u bliskoj saradnji i saradnji sa međunarodnim telima, kao i sa lokalnim NVO. Udruženje novinara Kosova (UNK) bilo je ključni akter u razvoju medijskog zakonodavstva. Tokom 2021. godine, međutim, neke inicijative su preduzete od strane Narodne skupštine Kosova iza zatvorenih vrata koje su predviđale izmene i dopune Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije (NKM).²² Prema NKM-u, bilo je predviđeno da se uključi Direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama²³ u nacionalnom zakonodavstvu, što uključuje i izmene koje će osigurati funkcionalnu nezavisnost medijskog regulatora.²⁴ Nacrt amandmana je odožen za zakonodavni dnevni red za 2022. koji će biti usvojen u septembru 2022.²⁵ ali do kraja godine nijedan nacrt nije kružio niti se raspravljalo u javnosti.

Da li je bilo pokušaja državnih organa da nametnu licenciranje ili druge stroge uslove za osnivanje štampanih i internet medija? Da li ovi zahtevi prevazilaze puku registraciju preduzeća i poreza?

Od 2020. godine sve novine na Kosovu su prestale da se štampaju i transformisale su se u onlajn novine, odnosno novinske portale. Osim Koha Ditore koja i dalje radi na plaćenom pristupu za pretplatnike, ostali novinski portali omogućavaju besplatan pristup svojim čitaocima, ali su zadržali i određeni stepen oglašavanja. Proteklih godina državni organi na Kosovu nisu uveli stroge zahteve za uspostavljanje ili regulaciju medija zasnovanih na internetu. Sadržaj medija zasnovanih na internetu je zapravo predmet samoregulacije, preko Saveta za štampu Kosova. Međutim, 2022. godine u javnosti se pojavio predlog s ciljem pokretanja registracije onlajn medija i regulacije njihovog sadržaja. Ovakvu inicijativu osudili su i Savet za štampu Kosova (SŠK) i (Udruženje novinara Kosova) UNK uz argument da bi to ugrozilo nezavisno novinarstvo i otežavalo uslove rada novinara. Trenutno su mediji na Kosovu već registrovani u Agenciji za registraciju preduzeća i podrazumeva se registrovani su i u Poreskoj upravi Kosova. Pored registracije, onlajn mediji su registrovani i kod SŠK i pretplaćeni su na Etički kodeks²⁶ dobrovoljno.

Da li je bilo pokušaja državnih organa da ograniče pravo na pristup internetu ili da blokiraju ili filtriraju internet sadržaj?

U 2022. godini Vlada nije ograničavala niti ometala pristup internetu niti cenzurisala onlajn sadržaj, a nije bilo verodostojnih izveštaja koji bi dokumentovali da je Vlada nadgledala privatne onlajn komunikacije bez odgovarajućeg zakonskog ovlašćenja.²⁷ Zakon o elektronskoj komunikaciji na Kosovu reguliše delatnost elektronske komunikacije koja se zasniva na principu tehnološke neutralnosti. Zbog nedostatka infrastrukture i adekvatnih resursa Kosovo nije u stanju da izvrši velika ograničenja pristupa internetu. Zakon garantuje pravo na pristup adekvatnim komunikacionim uslugama²⁸ i ne postoje tehnološke mogućnosti za ograničavanje prava na pristup internetu ili pokušaj blokiranja ili filtriranja sadržaja objavljenog na internetu.

16 Zakon br. 04/L-044.

17 Zakon br. 03/L-215.

18 Zakon br. 04/L-137.

19 Krivični zakon, član 147.

20 Evropska komisija, "COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Kosovo 2022 Izveštaj", Brisel, pristupljeno 01.12.2022, <file:///C:/Users/admin/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>

21 Ibid

22 Službeni glasnik Republike Kosova, ZAKONODAVNI PROGRAM ZA 2021. GODINU, pristupljeno 14.02.2022, file:///C:/Users/admin/Downloads/Final_Programi%20Legjislativ%20p%C3%ABr%20vitin%202021_12.05.2021.pdf

23 Direktiva (EU) 2018/1808 Evropskog parlamenta i Saveta od 14. novembra 2018. o izmeni Direktive 2010/13/EU o koordinaciji određenih odredbi propisanih zakonom, uredbom ili administrativnom merom u državama članicama koje se odnose na pružanje audiovizuelnih medija usluge (Direktiva o audiovizuelnim medijskim uslugama).

24 Granit Musliu, NKM – potpredsednik, 08.03.2022, i-mejl komunikacija

25 Zakonodavni program za 2021. godinu, usvojen je na 11. sednici Vlade Republike Kosova Odlukom br. 01/1, od 07.05.2021.

26 SŠK, <https://presscouncil-ks.org/about-us/?lang=en>

27 State department Sjedinjenih Država, Državni izveštaji o praksi ljudskih prava za 2021., KOSOVO 2021 HUMAN RIGHTS REPORT., pristupljeno 13.04.2022, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_KOSOVO-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

28 Službeni glasnik Republike Kosova, Zakon br. 04/L-109 o elektronskim komunikacijama, <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2851>

Da li regulatorno telo obavlja svoje funkcije na nezavisan i nediskriminatoran način? Da li se izdavanje dozvola i drugi propisi o radio-difuziji sprovode na pošten i neutralan način?

Nezavisna komisije za medije (NKM) na Kosovu je nezavisno regulatorno telo. Članove odbora predlažu ili civilno društvo ili mediji, iako se to retko dešava i izbor članova odbora nije dovoljno zadovoljavajući. U 2022. godini članovi odbora NKM-a nastavljaju sa radom kao i prethodne godine. 2021. godine objavljeno je da su imenovanja članova odbora visoko politizovana, služeći samo interesima stranaka na vlasti²⁹ iako se percipira da na njegovo delovanje i dalje utiču političke stranke, zbog činjenice da izbor tela za donošenje odluka vrše političke stranke u parlamentu, zapošljavanje ide preko parlamentarnih komisija i procedure često nisu transparentne za odražavaju nezavisnost. Vredi napomenuti da članovi odbora Nezavisne komisije za medije (NKM) imaju mandat na 2, 3 i 4 godine koji se imenuju na osnovu izvlačenja karata u parlamentarnoj komisiji gde „sreća“ igra važnu ulogu. Izveštaj EU o napretku kritikuje NKM zbog nemogućnosti napretka, netransparentnog donošenja odluka i nedostatka resursa³⁰.

Da li se zakonske odredbe o državnom oglašavanju u medijima zloupotrebljavaju za politički uticaj na njihovu uređivačku politiku? Da li je raspodela državnih sredstava transparentna, pravična i nediskriminatorna? Da li državne institucije redovno objavljuju podatke o izdvajanjima za različite medije?

Slično, od 2021. godine, glavni problem u 2022. ponovo je netransparentnost institucija u odnosu na rashode koje ostvaruju u lokalnim i nacionalnim medijima.

Prema IREX-u, dobrobit manjih medija, posebno lokalnih radija i televizija koje se uglavnom oslanjaju na oglašavanje domaćih preduzeća i finansiranje međunarodnih donatora i da su samo mediji sa sigurnim finansiranjem javni mediji koji primaju budžet od države.³¹ Nepoznato je koji su budžeti utrošeni tokom 2022. godine na oglase državnih institucija za raspisivanje konkursa za radna mesta, javne pozive za podnošenje ponuda ili medijske kampanje za podizanje svesti javnosti o ra-

zličitim temama koje su u trendu. Državne institucije ne objavljuju podatke o iznosima dodeljenim medijima.

Postoje li vrste medijskih subvencija ili fondova za proizvodnju medijskih sadržaja od javnog interesa i kako se one sprovode u praksi? Koji su mehanizmi finansiranja medija na jezicima nacionalnih manjina?

Od 2011. godine nije bilo medijskih subvencija za podršku javnim ili privatnim medijima na Kosovu. Udruženje novinara Kosova (UNK) se proteklih godina zalagalo za izmenu Zakona o Nezavisnoj komisiji za medije kako bi se uspostavio nezavisni fond za podršku lokalnim i manjinskim medijima koji ne mogu da privuku dovoljno iznosa iz oglašavanja.³² UNK je takođe ponovilo svoj stav iz 2021. godine da bi, imajući u vidu političko okruženje na Kosovu, bilo koja vrsta državnog finansiranja za pomoć medijima politički uticala na njih.³³ Zbog nedostatka finansijskih sredstava većina medija prolazi kroz veoma težak period i kao rezultat toga svi štampani mediji u zemlji su zatvoreni. Funkcionisanje lokalnih medija, akcenat na medijima na nevećinskim jezicima je pojačan, pri čemu je podrška UNK u saradnji sa NKM u sprovođenju odluke od pre 10-ak godina, po kojoj se porez na licencu medija deli kao finansiranje lokalnih medija je veoma neophodno. S obzirom na to da u sadašnjem zakonu mora doći do izmena, UNK se zalaže kod poslanika svih političkih partija da se to ostvari.³⁴ Prema IREX-u, većina medija (privatnih i lokalnih) prilagođava se novim tehnološkim promenama ostvarujući prihod od YouTube i Google, jer ne postoje državne subvencije za lokalne i medije zajednica.³⁵

Većina medija na srpskom jeziku registrovana je kao neprofitne organizacije, a njihova operativna sredstva obezbeđuju međunarodni i lokalni donatori.³⁶ Ovo takođe podržava Udruženje novinara Kosova (UNK) u zajedničkom poduhvatu sa Savetom Evrope³⁷ gde je

29 IREX, "Media Sustainability Index", pristupljeno 12.02.2022, https://www.irex.org/VIBE_2022_Kosovo

30 Evropska komisija, "COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Kosovo* 2022 Report", pristupljeno 08.12.2022, <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/Kosovo%20Report%202022.pdf>

31 IREX, "Kosovo Vibrant Information Barometer - 2022", pristupljeno 08.12.2022, [https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20\(1\).pdf](https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20(1).pdf)

32 UNK, „Mehanizmi za finansiranje medija na jeziku etničkih manjina, pristupljeno 08.11.2022, http://aqk-ks.org/site/assets/files/2837/mechanisms_for_media_funding_in_ethnic_minority_language.pdf

33 Intervju sa Xhemajl Rexha, predsednikom Odbora Udruženja novinara Kosova, intervjuisala Getoarbe Mulliqi Bojaj, 12.10.2022.

34 Ibid.

35 IREX, "Kosovo Vibrant Information Barometer - 2022", pristupljeno 08.12.2022, [https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20\(1\).pdf](https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20(1).pdf)

36 IREX, "Media Sustainability Index", pristupljeno 12.02.2022, <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/vibe-kosovo-2021.pdf>

37 Council of Europe, „Mehanizmi za finansiranje medija na jeziku etničkih manjina“, pristupljeno 04.12.2022, https://www.coe.int/en/web/pristina/news/-/asset_publisher/GnYkXkBoA6d/content/mechanisms-for-media-financing-in-ethnic-minority-language?inheritRedirect=false&redirect=https%3A%2F%2FWWW.coe.int%2Fen%2FPristina%2FPRevs%3D101instance_6nykxkboA6d%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%3DView%3DColumn-4%26p_p_col_count%3D1

UNK jasno izrazio potrebu za mehanizmima finansiranja manjinskih medija na Kosovu pored programa javnog emitera koji uključuje program na srpskom, turskom, romskom i bosanskom jeziku.

Da li je autonomija i nezavisnost javnog servisa zagarantovana i efikasno zaštićena?
Da li okvir finansiranja obezbeđuje njegovu nezavisnost i stabilnost? Da li je nadzorni organ predstavnik društva u celini?

RTK je po zakonu javni emiter na Kosovu. Iako je njena autonomija i nezavisnost zagarantovana Zakonom (br. 04/L-046), RTK je kritikovana prethodnih godina da je bila deo političke agende i da je služila kao propagandni glasnogovornik vlade³⁸. U 2022, RTK je ocenjena u Izveštaju o napretku EU da je napredovala zbog otvorenog, transparentnog i zasnovanog na zaslugama procesa izbora odbora RTK. Shodno tome, pozdravljene su poslednje promene u rukovodstvu RTK.

Izveštaj IREX-a Kosovo Vibrant Information Barometer tvrdi da RTK nije potpuno nezavisna, jer je u velikoj meri finansira država.³⁹ Ovaj izveštaj dalje dodaje da je uređivačka nezavisnost RTK i dugoročna finansijska održivost oslabljena oslanjanjem na direktno državno finansiranje, sa budžetom koji godišnje utvrđuje Skupština.⁴⁰ Upravni odbor RTK-a je razrešila Skupština Kosova u julu 2021. godine, navodeći neuspeh odbora RTK da ispuni svoje zakonske i finansijske obaveze, pošto je imenovan novi odbor koji je prema izveštaju o napretku bio zasnovan na zaslugama, transparentan i profesionalan, sa jednakom zastupljenošću polova.⁴¹ Nadzorni organ ili odbor RTK je zakonski obavezan da odražava multietnički i rodni karakter Kosova.⁴²

A2 Efekti zakona o kleveti na novinare

Da li su odredbe zakona o kleveti stroge i štite državne službenike? Koji su glavni nedostaci ovih zakona?

Iako je kleveta na Kosovu dekriminalizovana i Zakon br.02/L-65 Građanski zakon o kleveti i uvredi⁴³ zabranjuje državnim organima da podnose zahtev za naknadu štete za klevetu ili uvredu, javni službenici to ipak mogu učiniti u ličnom svojstvu. Ovo se doživljava kao pretnja slobodi izražavanja novinara jer samo sprečava da budu tuženi za naknadu štete, ali podstiče građanske parnice. Slučajevi kao takvi su se dešavali i ranije i sa kosovskim pravosuđem, ovi procesi mogu potrajati godinama ostavljajući novinare na listi čekanja za sudski proces. Zakon jednako tretira državne službenike i novinare u slučajevima u toku sudskog postupka za klevetu ili uvredu.

Koliko je tužbi protiv novinara pokrenuto od strane državnih funkcionera i političara u proteklih godinu dana?

Ne zna se tačan broj tužbi protiv novinara. Organ zadužen za prikupljanje statističkih podataka od kosovskih sudova je Sudski savet Kosova (SSK). Tokom sastanka organizovanog za potrebe ovog izveštaja, predstavnici SSK su izjavili da nisu u mogućnosti da daju zvanične podatke o broju tužbi protiv novinara. Baza podataka SSK još uvek ne dozvoljava filtriranje predmeta na osnovu profesije subjekata, što je zabrinutost koju Udruženje novinara Kosova (UNK) redovno iznosi pred pravosudne organe. SSK je obećao tokom godina da će poboljšati prikupljanje podataka, ali još ih nije dostavio.⁴⁴

Prema nalazima UNK postoji jedan slučaj tužbe koju su protiv novinara pokrenuli državni zvaničnici i/ili političari tokom 2022. Novinar Irfan Maliqi sa Plus TV u regionu Vitine najpre je bio verbalno zastrašen od strane dvojice opštinskih zvaničnika krajem septembra. Nekoliko sedmica nakon toga dobio je tužbu koju je pokrenuo jedan od službenika za ljudske resurse opštine Vitina.⁴⁵ Tužilac, g. Hysen Ymeri, šef Jedinice za ljudske resurse, u opštini Vitina podneo je tužbu Osnovnom sudu u Gnjilanu, odeljenje Vitina, protiv novinara medija PLUS

38 Evropski Parlament, "Mapping Fake News and Disinformation in the Western Balkans and Identifying Ways to Effectively Counter Them", pristupljeno 08.12.2022. [www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/653621/EXPO_STU\(2020\)653621_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/653621/EXPO_STU(2020)653621_EN.pdf)

39 IREX, "Kosovo Vibrant Information Barometer - 2022", pristupljeno 08.12.2022. [https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20\(1\).pdf](https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20(1).pdf)

40 Evropska komisija, "COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Kosovo* 2022 Izveštaj", Brisel, pristupljeno 01.12.2022. <file:///C:/Users/admin/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>

41 Ibid.

42 Član 25 Zakona 04/L-046 za Radio-televiziju Kosova kaže da će najmanje dva (2) člana Borda RTK biti imenovana iz srpske zajednice, a jedan (1) član će biti imenovan iz ostalih nevećinskih zajednica, i najmanje dva (2) člana ženskog pola. Najmanje dva (2) člana Odbora moraju imati stručne kvalifikacije za finansiranje, vođenje poslovanja i pravne poslove, pristupljeno 29.10.2022. <https://qzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2812>.

43 Službeni glasnik, Zakon br. 02/L-65 Građanski zakon o kleveti i uvredi, pristupljeno 15.11.2022. http://www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=129&Itemid=28&lang=en

44 Sastanak sa predstavnicima Sudskog saveta Kosova, 08.09.2022

45 UNK je ponudio pravnu podršku Irfan Maliqi preko Yli Zekaj – pravnog savetnika Organizacije.

TV u Vitini, po građanskom zakonu protiv klevete i uvrede.

U početku su slučajevi SLAPP inicirali međunarodne i domaće kompanije koje rade na hidroenergetskom sektoru, ali ne postoji baza podataka organizovana na institucionalnom nivou ni od strane Sudskog saveza Kosova ni od strane sudova u vezi sa SLAPP tužbama. Stručnjak za medijsko pravo, Flutura Kusari je jedina osoba koja prepoznaje i bavi se SLAPP na Kosovu. Ove godine pevač Asdren Gjirkolli poznat kao Gjiko⁴⁶, preko svog predstavnika advokatske firme "Kërveshi& Partners" podneo je tužbu za klevetu protiv Lavdim Hamidi, tražeći privremene mere za uklanjanje Facebook statusa koji se sastoji od optužbi Tužilaštva, kao i odštetu od 5.100 eura. Takođe je zatražio od Enis Veliu da ukloni svoj Facebook status u vezi sa sudskim procesom koji se vodi protiv njega. OCD na Kosovu su ovaj slučaj percipirali kao slučaj SLAPP.⁴⁷ Međutim, iako su neki novinari i mediji dobili SLAPP tužbe, oni se ne javljaju zbog stigme i straha od odmazde⁴⁸. 17. aprila 2020. politički analitičar Instituta GAP, Agron Demi je tužen SLAPP tužbom od strane bivšeg rukovodstva RTK.⁴⁹ Vršilac dužnosti generalnog direktora RTK, Shkumbin Ahmetxhekaj (sada generalni direktor) je po svom izboru u januaru 2022. godine povukao stratešku tužbu protiv Agron Demi.⁵⁰ Povlačenje ove SLAPP tužbe pozdravila je Kosovska inicijativa protiv SLAPP.⁵¹

U kojoj meri su sudske odluke protiv nekih novinara politički motivisane? Koje vrste kazni su izrečene?

Iako u izveštajnom periodu nisu dokumentovani konkretni slučajevi primene zakonskih odredbi da bi se novinari učitali, primećeno je da su novčane kazne često najčešća vrsta kazne koju izriču sudije. Uočeno je da ova strategija nenamerno povećava napade na novinare jer se isti metod primenjuje kada su novinari žrtve krivičnih dela. Važeće zakonodavstvo na Kosovu dekriminalizovalo je krivična dela protiv novinara tokom obavljanja dužnosti, ali je povećan broj tužbi protiv novinara u vezi sa njihovim izveštavanjem. Ovakvi pravni slučajevi su posredno uticali na novinarski rad. To je dovelo do kulture ćutnje među novinarima i medijima jer se plaše da će biti optuženi za opstrukciju pravde.

Da li sudovi priznaju uspostavljeni samoregulatorni mehanizam (ako postoji)? Da li prihvataju valjanost objavljenog ili distribuiranog odgovora, ispravke ili izvinjenja?

Građanski zakon o kleveti i uvredi⁵² prepoznaje samoregulatorne mehanizme, smatrajući kao olakšavajuću okolnost poštovanje korektivnih naloga ili uputstva Saveta za štampu (SŠK) ili relevantnog regulatornog tela. Nadalje, sud obavezuje da uzme u obzir mere koje je preduzeo autor, urednik ili izdavač ili neko ko je na drugi način vršio kontrolu nad njegovim sadržajem u cilju ublažavanja štete ako dokažu da su dali ili ponudili da objave izvinjenje ili ispravku pre početka tužbe za naknadu štete ili čim su imali priliku.⁵³ Mehanizmi samoregulacije služe kao instrument za podizanje nivoa profesionalizma i za pomirenje strana koje su nezadovoljne medijskim izveštavanjem i medija koji su izloženi kršenju. Ovi mehanizmi teže stvaranju discipline i poboljšanju profesionalnog učinka medija.⁵⁴

46 UNK, Saopštenje za javnost: "UNK osuđuje pokušaje zastrašivanja novinara FrontOnline kroz tužbu Gjiko. 10.04.2022" pristupljeno 12.11.2022, <http://agk-ks.org/en/news/aak-ja-denon-perpjekjet-per-frikesim-me-padl-ndaj-gazetareve-te-frontonline-nga-gjiko/>

47 FOL, "Asdren Gjirkolli (Gjiko) da povuče svoju SLAPP tužbu novinarima "FrontOnline"" 20.04.2022, pristupljeno 12.12.2022, <https://levizjafol.org/asdren-gjirkolli-gjiko-te-terheqe-padine-slapp-kunder-gazetareve-te-frontonline/>

48 Flutura Kusari, stručnjak za medijsko pravo, intervjuisala Getoarë Mulliqaj Bajaj 12.12.2022.

49 KALLXO.COM "Agron Demi je tužen od strane RTK, zbog toga navodnog ocrnjivanja integriteta RTK na Fejsbuku" 13.10.2021, pristupljeno 12.11.2022, <https://kallxo.com/qajm/agron-demi-paditet-nga-rtk-kja-e-fundit-pretendon-se-ja-ka-demtuar-imazhin-me-nje-postim-ne-facebook/> Mediana Hallili, "Agron Demi tuži se od RTK, jer kako tvrdi njegova objava na Fejsbuku je ocrnila njen integritet" KALLXO.COM, 13.10.2021, pristupljeno 12.11.2022, <https://kallxo.com/qajm/agron-demi-paditet-nga-rtk-kja-e-fundit-pretendon-se-ja-ka-demtuar-imazhin-me-nje-postim-ne-facebook/>

50 Vallon Fana, "RTK povlači tužbu protiv Agron Demi", KALLXO.COM, 31.01.2022, pristupljeno 13.12.2022, <https://kallxo.com/qajm/rtk-terheq-padine-ndaj-agron-demi/>

51 InicijativaKosovareKunderPadive SLAPP / Inicijativa Kosova protiv SLAPP-a, "RTK povlači SLAPP tužbu protiv Agron Demi, 31.01.2022." pristupljeno 13.12.2022, <https://www.facebook.com/KosovoSLAPPs/photos/a.282276280637075/282273867303983/?type=3>

52 Službene glasnik, "Zakon br. 02/L-65 Građanski zakon o kleveti i uvredi, pristupljeno 05.01.2021, http://www.gazetazyrtare.com/e-gov/index.php?option=com_content&task=view&id=129&Itemid=28&lang=en

53 U skladu sa građanskim zakonom o kleveti i uvredi (Član 12), pre podnošenja pritužbe po ovom zakonu, navodno oštećeno lice dužno je da preduzme sve razumne mere da ublaži štetu nastalu izražavanjem. Podnosioc žalbe će posebno tražiti ispravku tog izraza od osobe koja je navodno nanela štetu. Takve radnje mogu uključivati traženje pravnog leka od izdavača za navodno klevetnički ili uvredljiv izraz i podnošenje tužbe bilo kojem odgovarajućem regulatornom telu (kao što je NKM) ili samoregulatornom telu (kao što je SŠK).

54 Ehat Miftaraj i Yll Zekaj, predstavnici Pravnog instituta Kosova, intervjuisali Getoarë Mulliqaj Bajaj, 15.02.2022.

Šta novinari misle o zakonu o kleveti? Da li su obeshrabreni da istražuju i da pišu kritički?

Novinari i urednici, ispitanici u anketi Udruženja novinara Kosova (UNK)⁵⁵ jednoglasno su odgovorili da se ne osećaju obeshrabrenim da istražuju, niti pišu kritički. Nadalje, tvrde da imaju dovoljnu zaštitu kada je u pitanju tužba za klevetu. Prema mišljenju novinara, novinari istraživačkih medija su ti koji su najviše izloženi tužbama. Međutim, među novinarima postoji razumevanje da postoji profesionalna pristrasnost kada su u pitanju klevete i tužbe. Iako su novinari ovakvim postupcima otežani u radu, oni se ustručavaju da priznaju jer bi se ili činili slabim ili bi to ugrozilo njihov rad sa izvorima, a ponekad i sa poslodavcima.

A3 Pravna zaštita političkog pluralizma u medijima

Da li je politički pluralizam u medijima van izbornih procesa regulisan medijskim zakonodavstvom? Koje su obaveze javnog servisa, a koje privatnih emitera u pogledu političkog pluralizma van izbornih procesa?

Ustav Republike Kosovo daje opšte garancije za pluralizam medija (čl. 42)⁵⁶, a Zakon o Nezavisnoj komisiji za medije garantuje slobodu i pluralizam audio-vizuelnih medija na Kosovu (čl. 5).⁵⁷ I javni i privatni emiteri nisu u obavezi da odražavaju politički pluralizam tokom vanizbornog perioda jer ne postoje posebne odredbe u medijskom zakonodavstvu. Ipak, licencirani emiteri i svi drugi mediji su dužni Kodeksom ponašanja Nezavisne komisije medija da se pridržavaju uravnoteženog i nepristrasnog izveštavanja. Prema rezimeu rasprave o pravnoj zaštiti političkog pluralizma u medijima⁵⁸, koju sprovodi Udruženje novinara Kosova (UNK), zaključuje se da i pored povećanja broja medija u zemlji politički pluralizam u medijima treba da postoji i tokom izbornog procesa i van njega, ali je to teško ostvarivo u praksi; Postoji rizik koncentracije medijskog vlasništva u rukama oligarha, a samim tim i rizik od stvaranja medijskih

monopola; Postoji percepcija da su mediji pristrasni prema političkim strankama u svom novinarskom pristupu različitim političkim događajima, a tome se dodaje i činjenica da je izveštavanje o kampanji za lokalne izbore teže zbog broja kandidata.⁵⁹

Da li je regulatorno telo dužno da prati i štiti politički pluralizam izvan izbornih procesa? Koje su zakonske obaveze medija tokom izborne kampanje? Koje telo prati elektronske i štampane medije?

Ne postoji posebna obaveza regulatornog tela da prati i štiti politički pluralizam u medijima tokom vanizbornog perioda.

Da li političke stranke i kandidati imaju pravedan i jednak pristup medijima van izbornih procesa?

Pravno obavezujući podzakonski akt koji je izdao Nezavisna komisija za medije (NKM), Kodeks ponašanja za pružaoce audio i audio-vizuelnih medijskih usluga, postavlja odredbe za uravnoteženo i nepristrasno pokrivanje vesti. Međutim, teško je utvrditi da li kosovski mediji predstavljaju niz političkih gledišta i ideja van izbornih kampanja jer NKM reguliše sadržaj samo tokom izbornih kampanja. Prema rezimeu rasprave o pravnoj zaštiti političkog pluralizma u medijima, koju je vodio UNK, uprkos nezainteresovanosti za informacije, NKM je ocenio da je uprkos njihovim kapacitetima za praćenje, kao i ograničenim resursima, došlo do izbalansiranog i poštenog izveštavanja o svim kandidatima i političkim strankama na izborima od strane medija⁶⁰ Ipak, NKM prati politički pluralizam u medijima samo tokom izbora. Pored toga, praćenje NKM je kvantitativno praćenje, a ne sistematsko, jer se takođe ne radi van izborne kampanje.

Koje su zakonske obaveze medija tokom izborne kampanje? Koje telo prati elektronske i štampane medije?

Obaveza svih medija prema Zakonu br. 003/ L-073 o opštim izborima je da obezbede pravičan pristup i da poštuju Kodeks za štampu Kosova,⁶¹ Kodeks ponašanja koji je razvio Savet za štampu Kosova (SŠK), koji podržava sve medije u skladu sa istim etičkim standardima čak

55 Getoarabë Mulliqj Bojaj, (Anketa sa kosovskim novinarima, 2022).

56 Ustav Republike Kosova, član 42 - Sloboda medija (stav 1), pristupljeno 13.12.2021, <http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/Constitution%20Kosovo.pdf>

57 Zakon o Nezavisnoj komisiji za medije, član 5 - Dužnosti i odgovornosti NKM (stav 3), pristupljeno 03.01.2022, <https://www.kpm-ks.org/assets/cms/uploads/files/Leqajislacioni%201335250709.2603.pdf>

58 UNK "Sažetak: Pravna zaštita političkog pluralizma u medijima" 22.12.2021, pristupljeno 11.01.2023, <https://www.oag-ks.org/en/publications/raport-pas-tryezes-mbrojita-ligjore-e-pluralizmit-politik-ne-media/>

59 UNK, „Pravna zaštita političkog pluralizma u medijima na Kosovu, pristupljeno 30.11.2022, http://oag-ks.org/site/assets/files/2795/raport_pas_tryezes_mbrojita_ligjore_e_pluralizmit_politik_ne_media.pdf

60 Ibid.

61 SŠK, „Kodeks za štampu“, 27.10.2022, pristupljeno 30.11.2022, [Press Council \(presscouncil-ks.org\)](http://presscouncil.org)

i tokom vanizbornih perioda. Ipak, često se izveštava o nedoslednosti u izveštavanju i štampanih (u to vreme) i elektronskih medija.

Kada je u pitanju pokrivanje izbornih kampanja, pravni okvir na Kosovu takođe zahteva da audio-vizuelni mediji obezbede pravedan i jednak pristup svim strankama.⁶² Prema Zakonu br. 003/L-073 o opštim izborima, (čl. 49-53 i 109), Nezavisna komisija za medije (NKM) je u obavezi da nadgleda politički pluralizam u informativnim programima i pristup reklamama (besplatnim i prodanim) koji se pružaju svakom političkom subjektu od strane svakog emitera, prati kršenje zakonskih obaveza, rešava pritužbe i primenjuje sankcije tokom izbornog perioda. Centralna izborna komisija (CIK) je telo odgovorno za podnošenje pritužbi (uključujući kršenja političkog pluralizma) NKM-u.

Da li političke stranke i kandidati imaju pravedan i jednak pristup medijima tokom izbornih kampanja?

Nakon vanrednih parlamentarnih izbora u februaru 2021, kao i lokalnih izbora u oktobru 2021. godine, praćenje izbora koje je sproveo NKM fokusirao se na sve oblike medijskog praćenja izborne kampanje kao što su: novinska izdanja, politički oglasi, izborne hronike i intervjui i izborne debate emitovane od 16:00 do 24:00 sata. Tokom perioda lokalnih izbora, NKM je adresirala četiri (4) žalbe⁶³ u međuvremenu, tokom perioda prevremenih izbora za Skupštinu Republike Kosovo nijedna žalba nije podneta NKM.⁶⁴ Nije bilo izbora tokom 2022. godine ni na lokalnom ni na nacionalnom nivou.

Uočene su male razlike u zastupljenosti političkih partija u medijskim informativnim emisijama, pri čemu je po jedinim strankama određeno vreme pre zvaničnog početka kampanje. Postoji percepcija medija da su u svom novinarskom radu pristrasni prema političkim strankama na različite političke događaje. Izveštavanje o kampanji za lokalne izbore je teže zbog velikog broja kandidata. Postoje etničke podele koje pokrivaju političke aktivnosti iz medija, kao i to da su političke ličnosti koje su predstavljene u medijima skoro iste, a rodna ravnoteža se ne prati posebno što otežava izveštavanje o pravednom i jednakom pristupu polova.

A4 Sloboda novinarskog rada i udruživanja – zakonske garancije i praksa

Da li novinari moraju imati državnu dozvolu za rad? Da li je u proteklih godinu dana bilo pokušaja da se uvedu licence od strane države?

Novinari ne moraju imati državnu licencu za obavljanje svojih profesionalnih dužnosti, dok država ne nameće nikakav oblik licenciranja. Sloboda rada ili kretanja nije ograničena za novinare i druge medijske radnike, ali se ipak ohrabruju da sa sobom imaju svoje lične karte izdate od strane medija u kojima rade kako bi izveštavali o određenim događajima. Prethodnih godina nije bilo pokušaja uvođenja licence od strane države, kao ni tokom izveštajnog perioda.

Da li je novinarima uskraćeno pravo da izveštavaju sa određenih događaja zbog toga što nemaju akreditaciju?

Nema slučajeva da je novinarima u izveštajnom periodu uskraćeno pravo da izveštavaju sa određenih događaja bez akreditacije. Međutim, novinarka je ometana u obavljanju profesionalne dužnosti.

Tokom 2022. novinarka Edmonda Avdija – novinarki TV Syri (lokalni medij u Đakovici) nije dozvoljeno da uđe na odeljenje za transfuziju krvi u bolnici „Isa Grezda“ u Đakovici, od strane šefa ovog odeljenja, Kreshnik Abrashi, uz obrazloženje da ga je objavila na portalima kada je uhapšen. On je grubim ponašanjem zatvorio vrata i rekao da dokle god je on šef tog odeljenja, neće ih pustiti tamo.⁶⁵

Da li su novinari organizovani u profesionalna udruženja i, ako da, kako? Postoje li pritisci na njihovu organizaciju ili na pojedine članove?

Novinari imaju pravo udruživanja i slobodni su da se sindikalno okupljaju kao što je zagarantovano Ustavom,

62 Zakon br. 03-L073 o opštim izborima u Republici Kosovo, Poglavlje VIII – Mediji tokom izborne kampanje, str. 24-27, pristupljeno 30.11.2022, <https://aceproject.org/ero-en/regions/europe/KS/on-general-elections-in-the-republic-of-kosovo/view>

63 NKM, „Izveštaj o praćenju pružalaca audio-vizuelnih medijskih usluga tokom kampanje za prevremene izbore 2021“, pristupljeno 30.11.2022. <https://www.kpm-ks.org/assets/cms/uploads/files/Raport%20Monitorimi%20-%20OSHMA-t%20C3%AB%20ajiat%20C3%AB%20fushat%20C3%AB%20zajedhare%20p%20C3%AB%20Zajedhjet%20e%20parakoh%20C3%ABshme%202021.pdf>

64 Ibid.

65 UNK, Saopštenje za javnost: „Ometanje tima TV SYRI u obavljanju dužnosti, Đakovica, 14.06.2022“, pristupljeno 14.11.2022. <http://gag-ks.org/en/news/pengohet-ekipi-i-tv-syri-nga-shefi-i-repartit-te-transfuzionit-te-gjakut-ne-gjakove/>

Zakonom br. 03/L-212 o radu,⁶⁶ i Zakonom br. 04/L-011 za organizovanje sindikata na Kosovu⁶⁷.

Trenutno postoje dva udruženja novinara podeljena po etničkoj osnovi, Udruženje novinara Kosova (UNK) (900 članova) i Udruženje srpskih novinara na Kosovu (120 članova). Iako nije bilo direktnih pretnji prema UNK-u tokom 2022. godine, kada god je UNK reagovao na slučajevne kršenja prava novinara i kada je u pitanju politički subjekt, pritisak pada na UNK, optuživanjem da je pristalica jedne ili druge političke partije. Uprkos tome, UNK ostaje profesionalan i reaguje na sve slučajeve i deluje kao posrednik između novinara i institucija.

Da li su novinari organizovani u sindikate i, ako da, kako? Ima li pritisaka na sindikalne vođe i druge članove? Da li su novinari slobodni da postanu članovi sindikata?

Trenutno postoje tri sindikata (Nezavisni sindikat RTK, Sindikat radnika RTK, Sindikat radnika radija) u okviru RTK i do danas su novinari RTK jedini koji su organizovani u sindikate. Međutim, ne postoji sveobuhvatan sindikat koji bi štiti prava svih medijskih radnika. Štaviše, ne postoji institucija koja organizovano radi na zaštiti radnih prava novinara.⁶⁸ Kako ne postoje sindikati koji zastupaju interese svih novinara na Kosovu, UNK generalno služi kao primarna kontakt tačka za novinare u slučajevima kršenja njihovih radnih prava, za njihovo pravilno upućivanje, a u nekim slučajevima je delovala i kao posrednik između novinara i institucija. Tokom 2022. godine, UNK je angažovao pravnog savetnika koji je pomagao jednom novinaru⁶⁹ posredovanje kod Inspektorata rada na Kosovu, kao i u ostalim pravnim postupcima prema medijima za koje su novinari radili.

Postoji li Savet štampe i kako je organizovan? Ima li pritisaka na predstavnike Saveta štampe?

Osnovan 2005. godine Savet za štampu Kosova (SŠK) je samoregulatorno telo koje je počelo da radi samo sa novinama u svojoj nadležnosti. Razmišljajući o porastu broja onlajn medija, SŠK je počeo da obuhvata i njih. SŠK je nezavisan od političkih uticaja s obzirom

da Skupština ne utiče na izbor odbora, ocenjuje se da SŠK ne obavlja svoje dužnosti kao da je pod političkim uticajem. Trenutno su 45 novinara i onlajn medija članovi SŠK-a. SŠK na Kosovu je donekle slabo funkcionišuća institucija jer prati dobrovoljno članstvo i izriče nefinansijske kazne za svoje članove na žalbe stranaka.

A5 Pravna zaštita novinarskih izvora

Kako je poverljivost novinarskih izvora zagarantovana zakonom? Pod kojim okolnostima, pravo na zaštitu njihovih izvora može biti podložno ograničenjima?

Zakon o zaštiti novinarskih izvora⁷⁰ odnosi se posebno na novinare i garantuje poverljivost njihovih izvora. Takođe je podržan Zakonom br. 06/L-085 o zaštiti uzbunjivača,⁷¹ koji pokriva pitanje zaštite izvora i obavezuje svakog javnog funkcionera da štiti uzbunjivače i da ne širi informacije trećim licima.

Kosovski zakoni koji štite uzbunjivače i poverljivost izvora su na papiru veoma dobri, ali problem koji zajednica vidi je njihova primena. Prema Izveštaju EU o napretku Kosova za 2022, Zakon o zaštiti uzbunjivača usklađen je sa najnovijim zakonodavstvom EU u ovoj oblasti i postoji podzakonski akt kojim se utvrđuje postupak za primanja i postupanja u slučajevima uzbunjivača. Pojačani mehanizmi za uzbunjivanje i zahtevi za zaštitu i dalje moraju biti implementirani.⁷²

Da li vlasti poštuju poverljivost izvora novinara? Da li je bilo primera da se novinarima nalaže da otkriju svoje izvore i da li je to opravdano da bi se zaštitio javni interes?

Tokom 2022. godine nije bilo slučajeva da je novinarima naređeno da otkriju svoje izvore registrovane u bazi podataka UNK. Ipak, u krivičnim predmetima u kojima postoji opasnost po život osobe ili lica i u slučaju opasnosti po državu sud ima pravo da traži takve informacije.

66 Službeni glasnik Republike Kosova, "Ligji br. 03/L-212 i punës (Zakon br. 03/L-212 o radu)", pristupljeno 30.11.2022, <https://gzk.rks-qov.net/ActDetail.aspx?ActID=2735>

67 Službeni glasnik Republike Kosova, "Ligji br. 04/L-011 për organizimin sindikal në Kosovë (Zakon br. 04/L-011 o organizovanju sindikata na Kosovu)", pristupljeno 30.11.2022, <https://gzk.rks-qov.net/ActDetail.aspx?ActID=2754>

68 Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, "Sloboda medija i bezbednost novinara na Kosovu", Priština: 2014, pristupljeno 30.11.2022, <https://www.osce.org/Kosovo/122390?download=true>

69 Zbog činjenice da je proces u toku, novinari su radnje ostali anonimni.

70 Službeni glasnik Republike Kosova, "Ligji br. 04/L-137 për Mbrojtjen e Burimeve të Gazetarëve [Zakon br. 04/L-137 o zaštiti novinarskih izvora]", pristupljeno 30.11.2022, <https://gzk.rks-qov.net/ActDetail.aspx?ActID=8864>

71 Službeni glasnik Republike Kosova, "Ligji br. 06/L-085 për mbrojtjen e sinjalizuesve [Zakon br. 06/L-085 o zaštiti uzbunjivača]", pristupljeno 30.11.2022, <https://gzk.rks-qov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=1830>

72 Evropska komisija, "COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Kosovo * 2022 Izveštaj", pristupljeno 01.12.2022, <file:///C:/Users/admin/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>

Da li je bilo sankcija protiv novinara koji su odbili da otkriju identitet izvora?

Prema mišljenju novinara ispitanika ankete⁷³ nema dokaza o službenim sankcijama izrečenim njima ni ti njihovim kolegama tokom 2022. godine zbog neotkrivanja identiteta izvora informacija. Međutim, protiv medija i novinara primenjuju se različite vrste sankcija. Državne institucije vrlo retko razgovaraju s lokalnim medijima i vrlo često odbijaju da odgovore na pitanja novinara. Ovakav vid sankcionisanja medija u vidu bojkota od strane vladinih institucija je novost na Kosovu.

Da li se novinari osećaju slobodnim da traže pristup izvorima informacija i održavaju kontakte sa njima?

Kosovski novinari se suočavaju sa novim vrstama izazova. Fizičke pretnje i nasilje nad novinarima na Kosovu zaista su u opadanju, ali narativi mržnje i zastrašivanja su u porastu. UNK je tokom 2022. godine izveštavao o slučajevima kada su visoki vladini zvaničnici zastrašivali medije. Najnoviji izveštaj Human Rights Watch -a⁷⁴ akode izveštava da je u februaru Prindon Sadriu, suprug kosovske predsednice i visoki zvaničnik u Ministarstvu spoljnih poslova, u objavi na Fejsbuku označio novinare i medije na Kosovu kao „udruženi zločinački poduhvat“. U martu je šef kabineta premijera Luan Dalipi u objavi na Fejsbuku povezo kosovske medije sa „kriminalnim poslovima“ i pozvao građane da ih bojkotuju. Takve izjave rizikuju potkopavanje poverenja javnosti u medije i stvaranje neprijateljskog okruženja za novinare. Ovi slučajevi štete odnosima između medija i vlasti i porušavanjem uslova rada.

Novinari tvrde da slobodno traže pristup izvorima informacija, osim toga novoosnovana platforma NACIONALNE je prva koja je otvorila Viber grupu u kojoj građani, osim što se informišu u realnom vremenu, mogu deliti informacije o „trendujućim“ događajima. Ovu praksu prati većina medija, a za interakciju sa građanima koriste zatvorene grupe na Facebooku.

Na osnovu izveštaja Kosovskog pravnog instituta, Kosovo je usvojilo veoma napredno zakonodavstvo u vezi sa zaštitom uzbunjivača i striktno odredbe da nije dozvoljena odmazda protiv uzbunjivača, takvo zakonodavstvo se ne primenjuje kako treba, ili je u veoma ranoj fazi implementacije.

73 Gëtoarbë Mulliqi Bajaj, (Anketa sa kosovskim novinarima, 2022).

74 HRW, "World report 2023" pristupljeno 15.01.2023, <https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/serbia/kosovo#kosovo>

A6 Zaštita prava na pristup informacijama

Koja su pravna pravila o pristupu službenim dokumentima i informacijama koje su relevantne za novinare?

Pristup službenim dokumentima je zagarantovan Zakonom o pristupu javnim dokumentima. Pristup javnim dokumentima koji se proizvode, primaju, održavaju ili kontrolišu od strane javnih institucija, kao i pravo na ponovnu upotrebu dokumenata javnog sektora garantuje se svakom licu, bez diskriminacije po bilo kom osnovu.⁷⁵

Da li novinari koriste ova pravila? Da li vlasti poštuju pravila bez odlaganja? Da li su državni organi uglavnom transparentni? Da li imaju otvorene, nediskriminatorne i poštene odnose s medijima ili imaju tendenciju da rade u tajnosti? Da li državne institucije preferiraju politički prijateljske medije?

Prema Izveštaju State departmenta o ljudskim pravima o Kosovu, institucija Ombudsmana je zaključila da javne institucije nemaju profesionalne kapacitete i osoblje da odgovore na zahteve za pristup javnim dokumentima, što je dovelo do značajnih kašnjenja ili propusta da se pruži zakonsko opravdanje za uskraćivanje ili ograničavanje pristupa⁷⁶ informisanje ili davanje informacija o slučajevima po zahtevima novinara. Nadalje, postoje izveštaji o zatvaranju institucija i neodgovornom skrivanju informacija od medija. Ministarstvo spoljnih poslova Kosova kažnjeno je od strane Agencije za informacije i privatnost Ministarstva pravde u iznosu od 13 hiljada evra nakon što je odbilo da omogući pristup računima za troškove diplomate, supruga predsednika Osmani, Prindon Sadriu.

Novinari tokom sastanka sa međunarodnim akterima i predstavnicima lokalnih organizacija civilnog društva tvrde da su zadovoljni odgovarajućim zakonskim okvirom, ali ističu da institucije nisu u potpunosti transparentne⁷⁷ sa posebnim naglaskom na Vladu, Ministarstvo zdravlja, kao i Ministarstvo finansija i transfera. Štaviše, institucija Ombudsmana je istraživala 26 žalbi medija,

75 Službeni glasnik Republike Kosova, Zakon br. 06/ I-081 o pristupu javnim dokumentima, pristupljeno 30.11.2022, <https://qzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=20505>

76 State department Sjedinjenih Država, „IZVEŠTAJ O LJUDSKIM PRAVIMA KOSOVO 2021“, pristupljeno 13.04.2022, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_KOSOVO-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

77 Sastanak sa novinarima, predstavnicima OECD i međunarodnim zainteresovanim stranama – 15.11.2022.

organizacija civilnog društva i pojedinačnih građana u vezi sa navodnim kršenjem prava na pristup javnim dokumentima⁷⁸ tokom 2022.

Da li su sudovi transparentni? Da li je pristup medijima pravnim postupcima omogućen na nediskriminatornoj osnovi i bez nepotrebnih ograničenja?

Novinarima je omogućen pristup sudskim sednicama na nediskriminatoran način, bez ikakvih ograničenja, osim u sudskim predmetima u kojima se sudije nalažu zaštitne mere. Međutim, u periodu 2019-2020. bilo je pokušaja revizije Kodeksa ponašanja,⁷⁹ što bi ograničilo mogućnost novinara da izveštavaju sa sudskih sednica, primoravajući ih da čekaju do konačne presude. Nakon zabrinutosti koju su izneli UNK i razne lokalne i međunarodne organizacije, Nezavisna komisija za medije (NKM) je obustavila ovaj pokušaj.⁸⁰ Tokom izveštajnog perioda za 2022. godinu nije zabeležen nijedan slučaj da novinarima nije omogućen pristup otvorenim sudskim predmetima.

Da li je omogućen pristup javnosti parlamentarnim sednicama? Postoje li ograničenja za novinare da prate rad Skupštine?

Novinari imaju pristup Skupštini; pokrivaju plenarne sastanke i sastanke odbora. Štaviše, postoje više od 400 akreditovanih novinara u Skupštini⁸¹. U plenarnoj sali, novinari mogu pratiti sednice, dok snimatelji i fotoreporterji to mogu raditi sa galerije (balkona).⁸² Skupština je najtransparentnija institucija u Republici Kosova.⁸³ Rad Skupštine se doživljava kao otvoren i transparen-

tan. Sve sednice Skupštine, sednice odbora i drugi sastanci, najavljuju se unapred u kalendaru aktivnosti, na stranici Skupštine na internetu. Informacije, zapisnici i transkripcije sa plenarnih sednica Skupštine, kao i ostali dnevni radni dokumenti, objavljuju se na internet stranici Skupštine.⁸⁴ Međutim, posetioci su dužni da se prijave u Upravi za medije i odnose s javnošću nekoliko dana pre sednice.⁸⁵

Jedno pitanje koje su pokrenuli novinari tokom sastanaka sa UNK⁸⁶ je nedostatak prostora za smeštaj svih novinara u Narodnoj skupštini. Audio i video novinari zahtevaju više prostora i više opreme i stoga zahtevaju bolje uslove izveštavanja. Liste akreditovanih novinara ne ažurira Narodna skupština, a to stvara nepotrebne krivce i nezdrave uslove za rad novinara.

Koliko su Vlada i resorna ministarstva otvoreni prema javnosti?

Opšta percepcija je da je Vlada najmanje otvorena institucija, jer se proces ili odugovlači ili se uopšte ne daje pristup traženim informacijama. Novinari su naišli na poteškoće u dobijanju informacija od vlade i javnih institucija, bez obzira na zakone koji omogućavaju pristup javnim dokumentima.⁸⁷ Agencija za informacije i privatnost kaznila je Ministarstvo vanjskih poslova i dijaspore zbog objavljivanja podataka o troškovima javnih funkcionera portalu [Insajderi.org](https://www.insajderi.org). MFAD Kosova je od ove Agencije kažnjen sa 13.000 evra.⁸⁸ Agencija za informacije i privatnost je ugledna institucija od strane novinarske zajednice na Kosovu.⁸⁹

78 State department Sjedinjenih Država, IZVEŠTAJ O LJUDSKIM PRAVIMA KOSOVO 2021, pristupljeno 13.04.2022, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_KOSOVO-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

79 NKM, „Kodeks ponašanja za audio-vizuelne medijske usluge u Republici Kosova“, Pristina:2010, pristupljeno 20.12.2021, http://kpm-ks.org/assets/cms/uploads/files/Leqijislacioni/1292592101.0176.pdf?fbclid=IwAR058gawKGyTSbvVARIj2Cx5relkTguLTUQfDHI_Pwhc63KYVv

80 UNK, Saopštenje za javnost: „Nakon prituzbi UNK-a i civilnog društva, NKM obustavlja proces izmene i dopune Etičkog kodeksa“, 11.02.2020, pristupljeno 11.12.2022, <http://agk-ks.org/en/following-complaints-from-civil-society-NKM-suspends-the-process-of-amending-the-code-of-ethics/>

81 Natioan Democratic Institute NDI, „Kosovski parlament i mediji rade na boljem informisanju javnosti“, 16.12.2019, pristupljeno 30.11.2021, <https://www.ndi.org/our-stories/kosovo-parliament-and-media-work-better-inform-public>

82 Skupština Republike Kosova, „Uloga medija i javnosti u radu Skupštine“, pristupljeno 12.12.2022, <https://www.kuvendikosoves.org/srb/upoznajmo-skupstinu/uloga-medija-i-javnosti-u-radu-skupstine/>

83 Sastanak sa novinarima, predstavnicima OCD i međunarodnim zainteresovanim stranama – 15.11.2022.

84 Skupština Republike Kosova, „Uloga medija i javnosti u radu Skupštine“, pristupljeno 08.12.2022, <https://www.kuvendikosoves.org/srb/upoznajmo-skupstinu/uloga-medija-i-javnosti-u-radu-skupstine/>

85 Ibid.

86 Sastanak sa novinarima, predstavnicima OCD i međunarodnim zainteresovanim stranama – 15.11.2022.

87 State department Sjedinjenih Država, „KOSOVO 2021 HUMAN RIGHTS REPORT“, pristupljeno 13.04.2022, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_KOSOVO-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

88 Liridona Hyseni & Mira Avdimetaj, „Četiri meseca duga bitka Insajderi-a i MSP-a – Favorizovanje Prindon Sadiu oštetilo njihov budžet za 13 hiljada eura, [Insajderi.org](https://www.insajderi.org) 22.04.2022.“ pristupljeno 12.11.2022, <https://www.insajderi.org/beteja-4-mujore-e-insajderi-me-mpine-favori-ndaj-prindon-sadiut-demton-buxhetin-per-13-mije-euro/>

89 Sastanak sa novinarima, predstavnicima OCD i međunarodnim zainteresovanim stranama – 15.11.2022.

B1 Ekonomska ograničenja slobode novinara

Koliko je novinara potpisalo ugovore o radu? Imaju li adekvatnu socijalnu sigurnost? Kolike su plate novinara? Da li se redovno plaćaju?

Prema bazi podataka UNK-a, najmanje 700 novinara i snimatelja potpisalo je ugovore o radu i na centralnom i na lokalnom nivou.⁹⁰ Slobodnjaci i fotoreporter koji rade samostalno nisu na listi. U 2016. godini, oko 85% novinara imalo je kratkoročne ugovore od 6 meseci do godinu dana⁹¹ dok su ostali imali ugovore na neodređeno vreme. Situacija je i dalje slična iako još nema konkretnih informacija za 2022⁹². Od 15. novembra 2016. godine novinari javnog emitera rade bez socijalnog osiguranja, iako je RTK ranije imao ugovor sa jednom od osiguravajućih kuća.⁹³ Slična situacija je i sa medijskim radnicima u privatnom sektoru.

90 Intervju sa Rabije Hyseni, službenicom za onlajn komunikaciju u UNK, intervjuisala Getoarbë Mulliqi Bojaj 10.11.2022.

91 Svetovi novinarstva, "Country Report: Journalists in Kosovo" 22.12.2016, pristupljeno 18.12.2022. [Journalists in Kosovo \(uni-muenchen.de\)](https://www.uni-muenchen.de/journalists-in-kosovo/)

92 Intervju sa Rabije Hyseni, službenicom za onlajn komunikaciju u UNK, intervjuisala Getoarbë Mulliqi Bojaj 10.11.2022.

93 Periskopi "Tužilaštvo je pozvano da ispita ugovor RTK u vezi sa socijalnom osiguranjem", 02.12.2016, pristupljeno 12.12.2022, <https://www.periskopi.com/ftohet-prokuroria-qe-te-hetoje-kontraten-e-rtk-se-per-sigurime-shendetesore/>

Prema većini ispitanika ankete⁹⁴ koju sprovodi UNK, situacija u vezi sa socijalnim osiguranjem je poboljšana u privatnom sektoru, jer u poslednje vreme neki privatni mediji nude socijalno osiguranje, dok drugi novinari iz različitih medija sami plaćaju socijalno osiguranje. Iako ne postoje precizni podaci, kao ni podaci o redovnosti isplata osoblja medija, navodi se da, osim novinara RTK, neki od novinara medija ne primaju redovno platu zbog finansijskih ograničenja. Prema odgovorima novinara u anketi⁹⁵, ocenjeno je da su se finansijski uslovi novinara poboljšali uglavnom kada su promenili ili ušli u novoosnovane medije jer su skloniji ponudi boljih uslova za rad. Ipak, i dalje postoje slučajevi kada su pojedini medijski radnici plaćeni u gotovini, ili kombinovano bankovno i gotovinsko što implicira da posluju u svojoj zoni. Ispitanici tvrde da se to dešava zbog izbegavanja plaćanja doprinosa (poreza, penzijskog fonda). Prema podacima objavljenim u Studiji svetova novinarstva 2016. godine, na Kosovu manje od polovine zaposlenih novinara (25%) ima ugovore na neodređeno vreme, ali to uključuje i zaposlene u javnom servisu koji čine najveći deo grupe novinara sa stalnim ugovorom.⁹⁶ Većina ispitanika je odgovorila da im plata ostaje ista kao i prethodne godine; dok je mali deo ispitanika odgovorio da su im plate neznatno povećane. Međutim, plate većine novinara nisu dovoljne, posebno u lokalnim medijima.⁹⁷

Kakvo je stanje u uslovima rada novinara? Koji su najveći problemi sa kojima se suočavaju na svojim radnim mestima?

Izazovi novinara na Kosovu ostaju isti kao i prethodnih godina. Do danas novinari uglavnom obavljaju svoje dužnosti u veoma teškim uslovima, jer se i dalje suočavaju sa teškoćama kao što je plaćanje gotovinom i/ili kombinovanim shemama, kao i dugo radno vreme bez naknade, ili osećaj nestabilnosti zbog nedostatka stalnih ugovora. Povrh svega, povećane su fizičke pretnje posebno na severu Kosova u vezi sa dešavanjima u četvrtom kvartalu 2022. U roku od četiri nedelje, zabeleženo je pet slučajeva direktnih pretnji novinarima na severu Mitrovice. Javni emiter i dalje ima izazove zbog malih radnih prostora, jer rade na zgradi pozajmljenoj od strane Vlade, koja niti ispunjava njihove potrebe niti njihove kapacitete.⁹⁸ Ocenjeno je da pritisak uglavnom pada na novinare koji rade na portalima, zbog velikog broja tekstova koji im se svakodnevno traži, kao i pritisaka da prvi i najbrži objave svoje priče. Prema anketi ko-

ju je sproveda UNK, novinari se traže od strane vlasnika medija i uredništva za količinu tekstova i compromise u pogledu kvaliteta.⁹⁹ Novinari navode i da ne postoji standardizacija u prihodima među novinarima i da su velike razlike između poznatih novinara i iskusnih i kvalitetnih novinara, što je pokazatelj prioriteta kvantiteta nad kvalitetom, kao i znak slavljenja i senzacionalizacije vesti.

B2 Urednička nezavisnost u privatnim medijima

Da li su privatni mediji usvojili organizacione dokumente prema kojima su redakcije odvojene i nezavisne od rukovodilaca i odeljenja marketinga? Imaju li usvojena druga pravila za zaštitu uređivačke nezavisnosti od vlasnika medija i upravnih tela? Da li se ta pravila poštuju?

Ocenjuje se da su tradicionalni mediji i većina onlajn novina u Republici Kosova usvojili organizaciona dokumenta prema kojima bi redakcije trebalo da budu odvojene i nezavisne od menadžera i marketinških odeljenja. Prema IREX-u, sadržaj vesti je u celini uređivački nezavisan,¹⁰⁰ ipak, smatra se da sektori menadžmenta i marketinga mogu uticati na uređivački sadržaj kako su neki od ispitanika odgovorili.¹⁰¹ Štaviše, prema Izveštaju State Departmenta o ljudskim pravima za 2021. godinu, dok su neki samodovoljni mediji usvojili uređivačku i politiku emitovanja nezavisnu od političkih i poslovnih interesa, oni s manje resursa ponekad su prihvatili finansijsku podršku u zamenu za pozitivno izveštavanje ili za suzdržavanje od objavljivanja negativnih priča štetnih po interese finansijera.¹⁰²

94 Getoarë Mulliqi Bojaj, (Anketa sa kosovskim novinarima, 2022).

95 Ibid.

96 Hanitzsch, T., Hanusch, F., Beer, AD, & Ramaprasad, J. (2019). *Svetovi novinarstva: novinarske kulture širom sveta*. Columbia University Press.

97 IREX, "Kosovski Vibrant Information Barometer - 2022", pristupljeno 08.12.2022, [https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20\(1\).pdf](https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20(1).pdf)

98 Ibid.

99 Regional Cooperation Council, "PERFORMANCE OF WESTERN BALKAN ECONOMIES REGARDING THE EUROPEAN PILLAR OF SOCIAL RIGHTS 2021 review on Kosovo" pristupljeno 12.11.2022, <file:///C:/Users/admin/Downloads/ESAP-Social-Rights-Pillar-Report-Kosovo.pdf>

100 IREX, "Kosovo Vibrant Information Barometer - 2022", pristupljeno 08.12.2022, [https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20\(1\).pdf](https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20(1).pdf)

101 Getoarë Mulliqi Bojaj, (Anketa sa kosovskim novinarima, 2022)

102 State department Sjedinjenih Država, „KOSOVO 2021 HUMAN RIGHTS REPORT”, pristupljeno 13.04.2022, https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_KOSOVO-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

Da li redakcije privatnih medija imaju interne etičke kodekse ili se pridržavaju opšteg etičkog kodeksa?

Postoje dva interna etička kodeksa kojih se pridržavaju privatni mediji na Kosovu. Etički kodeks za pružaoce medijskih usluga na Kosovu usvojila je 2016. godine Nezavisna komisija za medije (NKM)¹⁰³ i Kodeks štampanih medija¹⁰⁴ koji je usvojio Savet za štampu Kosova (SŠK) uključuje posebne propise protiv govora mržnje i dezinformacija. Etičko izveštavanje štampanih medija reguliše SŠK, dok audio-vizuelne medijske usluge reguliše NKM.

Koji su najčešći oblici pritiska koje vlasnici i menadžeri medija vrše nad redakcijama ili pojedinim novinarima?

Prema ocenama novinara tokom sastanka, percipira se da su novinari sa onlajn portala ti koji najviše doživljavaju pritisak.¹⁰⁵ Nedostatak vremena za dubinsko istraživanje zbog pritiska urednika i uprave da povećaju dnevne kvote najčešći je teret koji novinari ističu.

Neki od novinara, koji su učestvovali u anketi¹⁰⁶ koju sprovodi UNK, naveo je da vremenski pritisak ostaje kao najčešći oblik pritiska. Također pritisak da se prvi objavi priču, pritisak da se ne obrađuju određene firme i osobe i autocenzura kada se obrađuju određene teme. Autocenzuru je identifikovao i IREX, jer je vrlo česta, posebno kada se izveštava o velikim kompanijama koje poseduju medijske kuće.¹⁰⁷

Koji je bio najilustrativniji primer pritiska koji su vlasnici ili menadžeri medija vršili na celu redakciju ili pojedinog novinara u protekloj godini?

Prema bazi podataka UNK-a, kao i procenama iz diskusije i ankete, nisu poznati slučajevi pritiska vlasnika ili menadžera medija ni na celu redakciju, niti na pojedinog novinara tokom 2022. Ipak, prema IREX panelistima za Vibrant Information Barometer za Kosovo, ne postoji jasna podela između uređivačkih funkcija i menadžmen-

ta većine medija, i smatraju da se vlasnici i menadžeri medija često mešaju u stvari redakcija i uređivačke odluke.¹⁰⁸

B3 Urednička nezavisnost u javnom servisu

Da li javni servis ima usvojen kodeks ponašanja novinara i uređivačke nezavisnosti? Da li se novinari pridržavaju ovog kodeksa?

Javni servis svoje profesionalne standarde i etičke principe novinarstva reguliše internim aktima.¹⁰⁹ Sa druge strane, RTK takođe ima disciplinsku komisiju koja je zadužena za rešavanje etičkih pitanja. Novinari RTK-a su upoznati sa etičkim kodeksom i tvrde da ga se pridržavaju.

Koji su najčešći oblici pritiska koje vlada vrši nad redakcijama ili pojedinim novinarima u JS-u?

U izveštajnom periodu nisu vršeni direktni pritisci na redakcije ili pojedinačne novinare RTK-a. Prema RTK-u ispitanika ankete¹¹⁰ koju sprovodi UNK pritisak ne pada na novinare, ukoliko bi bilo pritiska. Prema jednom ispitaniku, pritisak na rukovodeće organe može biti, zbog činjenice da se RTK direktno finansira državnim novcem.¹¹¹ Prema IREX-u, nema dokaza da vlada otvoreno ili prikriveno cenzuriše medije ili vrši pritisak na IKT provajdere da cenzurišu medije.¹¹² Mogućnost pritiska na RTK je sklonija da dolazi od političkih partija, čiji su predstavnici u skupštinskim komisijama čije usvajanje izveštaja RTK utiče na tromesečno izvršenje budžeta javnog servisa. Štaviše, tokom 2022. godine nema prijavljenih vidljivih slučajeva pritiska Vlade, međutim prema sadašnjem odboru izdvojeni budžet za RTK za 2023. godinu je najniži u poslednjoj deceniji.¹¹³

108 Ibid.

109 RTK, „Profesionalni standardi i etički principi novinarstva u programima Radio-televizije Kosova”, pristupljeno 13.12.2022, https://www.rtklive.com/pages/files/standardet_profesionale.pdf

110 Getoarë Mulliqaj Bajaj, (Anketa sa kosovskim novinarima, 2022).

111 Ibid.

112 IREX, “Kosovski Vibrant Information Barometer - 2022”, pristupljeno 08.12.2022, [https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20\(1\).pdf](https://www.irex.org/sites/default/files/VIBE_2022_Kosovo%20(1).pdf)

113 Mediana Halili, „Odbor RTK: Izdvojeni budžet za RTK za 2023. je najniži u poslednjoj deceniji, KALLXO.COM, 18.11.2022.” pristupljeno 20.11.2022, <https://kallxo.com/lajm/bordi-i-rtk-se-buxheti-i-ndare-per-rtk-ne-ne-vitin-2023-eshte-me-ivogli-ne-10-vitet-e-fundit/>

B4 Urednička nezavisnost u neprofitnom sektoru

Da li su neprofitni mediji usvojili kodeks ponašanja novinara i uređivačke nezavisnosti? Da li se novinari pridržavaju ovog kodeksa?

Neprofitni medijski sektor na Kosovu nije tako veliki u poređenju sa privatnim sektorom. BIRN¹¹⁴ i KOSOVO 2.0¹¹⁵ su najistaknutiji neprofitni onlajn mediji na Kosovu. Uobičajeno je da su neprofitni mediji usvojili kodeks ponašanja svojih novinara. Osim Etičkog kodeksa, BIRN je izradio i Kodeks protiv seksualnog uznemiravanja, Sigurnost novinara i druge interne propise koji se odnose na rad zaposlenih.¹¹⁶ BIRN Hub¹¹⁷ prati ove propise i svake godine vrši sigurnosnu proveru i ocenu pretinji na radu. KOSOVO 2.0 pored opšteg etičkog kodeksa ima i sopstveni priručnik u okviru ljudskih resursa.¹¹⁸

Koji su najčešći oblici pritiska na neprofitne medije? Koji je bio najilustrativniji primer pritiska na neprofitne medije?

Tokom 2022. godine nije zabeležen nijedan slučaj pritiska na neprofitne medije.

B5 Sloboda novinara u procesu proizvodnje vesti

Koliko slobode novinari imaju u odabiru vesti na kojima rade i u odlučivanju koje aspekte priče treba naglasiti?

Novinari tvrde da imaju ograničenja kada je u pitanju odabir priča za pokrivanje. Ovo ograničenje se uglavnom doživljava kao autocenzura. Na pitanje o predlaganju novih tema, većina ispitanika je tvrdila da to čini. Međutim, radije se ne bave određenim temama i ne izveštavaju o tome profesionalno. Osim toga, to ni-

je slučaj sa istraživačkim novinarima. Tvrde da nisu autocenzurisani i uopšteno pokrivaju sve teme koje zanimaju publiku. Autocenzura se manifestuje među novinarima prilikom pristupanja pojedinim medijima u smislu sklonosti nekoj političkoj stranci, ali i značajno rastućem fenomenu ekonomske autocenzure kada novinari rade za medije u vlasništvu korporacija sa višestrukim poslovanjem.

Koliko često novinari sudeluju u koordinaciji uredništva i redakcije (prisustvuju uredničkim sastancima ili određuju reportere)?

Prema mišljenju ispitanika¹¹⁹, većina medija održava uređivačke sastanke i od novinara se traži da učestvuju na njima iako ti sastanci nisu formalni i strukturisani. Tradicionalni mediji ove sastanke održavaju češće, dok novi mediji to rade čak i onlajn putem različitih društvenih platformi. Novinari istraživači koji su odgovorili na anketu¹²⁰ koju vodi UNK, tvrde da urednički sastanci nisu obavezni. Osim uređivačkih sastanaka i jedan-na-jedan sastanaka između novinara i urednika i/ili glavnih urednika, osoblje održava sastanke za brejnstorming, ne samo vezano za produkciju vesti.¹²¹

Kakvi su stavovi novinara o novinarskoj etici?

Glavna zabrinutost novinara koja je izražena tokom diskusije¹²², a kako je generalna ocena nedostatak vremena za sprovođenje odgovarajućeg istraživanja zbog broja rezultata, budući da im to ne ostavlja dovoljno vremena za sprovođenje odgovarajućeg istraživanja, novinari tvrde da im ne ostavlja dovoljno vremena da sprovedu odgovarajuća istraživanja što bi im dozvolilo da pokriju pitanje na način koji bi utvrdio njihovu ulogu pouzdanih i kritičnih čuvara (watchdog) onih na vlasti. Ovo je isključivo tema za novinare internet portala. S druge strane, to nije pitanje za istraživačke novinare, jer imaju više vremena da pravilno pristupe priči i imaju veći uticaj na građane.

Kakva je samopercepcija novinara o tome u kojoj meri su na njih uticali različiti rizici i izvori uticaja?

Autocenzura se smatra najprisutnijim oblikom uticaja svih novinara koji su prijavili, a ne direktni pritisci urednika, organa upravljanja ili vlasnika medija. U poređen-

114 BIRN Kosovo, <https://birn.eu.com/network/birn-kosovo/birn-kosovo-about/>

115 Kosovo 2.0, <https://kosovotwopointzero.com/>

116 Intervju sa Kreshnik Gashi, glavnim urednikom BIRN Kosovo, intervjuisala Getoarë Mulliqi Bajaj, 13.12.2022.

117 BIRN Hub je krovni subjekt koji koordinira rad BIRN mreže, saveza domaćih nevladinih organizacija koje promovišu slobodu govora, ljudska prava i demokratske vrednosti. Dok se svaka državna organizacija bavi domaćim potrebama, BIRN Hub, registrovan u Bosni i Hercegovini, sprovodi regionalne programe. <https://birn.eu.com/network/birn-hub/birn-hub-about/>

118 Intervju sa Dafina Halili, urednicom u KOSOVO 2.0, intervjuisala Getoarë Mulliqi Bajaj, 13.12.2022.

119 Getoarë Mulliqi Bajaj, (Anketa sa kosovskim novinarima, 2022)

120 Ibid.

121 Intervju sa Dafina Halili, urednicom u KOSOVO 2.0, intervjuisala Getoarë Mulliqi Bajaj, 13.12.2022.

122 Sastanak sa novinarima, predstavnicima OCD i međunarodnim zainteresovanim stranama – 15.11.2022.

ju sa prethodnim godinama, ocenjeno je da je zbog velikog broja medija (tradicionalnih i novih) većina novinara izjavila da bi radije promenila radno mesto nego neprofesionalno ili pristrasno izveštavala o nekoj temi.

B6 Ekonomski položaj novinarki

Da li novinarke rade u lošijim uslovima rada u odnosu na svoje muške kolege?

Da li imaju potpisane ugovore o radu jednako često kao muškarci?

Sve u svemu, uslovi rada novinarki u redakciji se ne razlikuju od uslova rada njihovih kolega muškaraca. Nema zvanično potvrđenih podataka o tome koliko žena i muškaraca ima potpisane ugovore o radu, ali prema nekim procenama u redakcijama je znatno više novinarki. Nadalje, prema bazi podataka UNK, koju čini 900 novinara, urednika, snimatelja i fotoreportera, ima preko 550 novinara i urednika, od kojih su preko 300 žene.¹²³

Da li žene imaju tendenciju da zauzimaju vodeće uredničke pozicije u redakcijama, koliko i muškarci?

Iako je u redakciji znatno više novinarki i urednica, većinu rukovodećih pozicija zauzimaju muškarci. Štaviše, primećeno je kada su u pitanju glavne medijske TV emisije jer većinu njih vode muškarci i emituju se u udarnom terminu. Prema prošlogodišnjem izveštaju IREX-ovog Indeksa medijske održivosti, na Kosovu nedostaje ženskih analitičara i komentatora o svakodnevnim pitanjima¹²⁴, a primećeno je tokom izbornih kampanja i debata tokom izbora 2021. Međutim, prema izveštaju o napretku na Kosovu, proces izbora članova borda RTK-a je bio zasnovan na zaslugama, transparentan i profesionalan, sa jednakom zastupljenošću polova.¹²⁵

Kolike su im plate u odnosu na muškarce?

Novinari uopšteno tvrde da ugovori nisu rodno diskriminirani, jer se plate novinarki zasnivaju na učinku, a ne na polu, a plate novinarki su iste kao i njihovih kolega muškaraca.

Da li su podložne specifičnim pritiscima na osnovu pola?

Iako je zakonski regulisano, novinarka zaposlene u privatnom sektoru i dalje se suočavaju sa rodno zasnovanim pritiskom kada je u pitanju trudnoća i/ili porođiljsko odsustvo. Zakon o radu omogućava ženama da odu ranije prve godine nakon što se vrate na posao, zbog prirode svoje profesije nisu u mogućnosti da to urade. Nadalje, više od polovine slučajeva napada na novinare prijavljenih u UNK odnosi se na novinarku – posebno uvrede, pretnje na internetu i kampanje klevetanja.^{126 127}

123 Intervju sa Rabije Hyseni, službenicom za onlajn komunikaciju u UNK, intervjuisala Getoarë Mulliqi Bojaj 10.11.2022.

124 IREX, "I Media Sustainability Index", pristupljeno 12.02.2022, <https://www.irex.org/sites/default/files/pdf/vibe-kosovo-2021.pdf>

125 Evropska komisija, "COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT Kosovo * 2022 Izveštaj", pristupljeno 01.12.2022, <file:///C:/Users/admin/Downloads/Kosovo%20Report%202022.pdf>

126 UNK, Slučajevi, pol: ŽENSKI, 2022, pristupljeno 12.12.2022, <https://aqk-ks.org/rastet-kerko/?keywords=&city=&nqakush=&qjinia=Fem%C3%ABr&year=2022&llojimedias=&llojiincidentit=&ppublik=&gjyqesor=&pliqior=&search=1>

127 UNK, Predmeti, rod: GROUP, 2022, pristupljeno 12.12.2022, <https://aqk-ks.org/rastet-kerko/?keywords=&city=&nqakush=&qjinia=Grup&year=2022&llojimedias=&llojiincidentit=&ppublik=&gjyqesor=&pliqior=&search=1>

C1 Statistika bezbednosti i nekažnjivosti

Tokom 2022. godine zabeležen je blagi porast broja slučajeva napada, pretnji i uznemiravanja. U poređenju sa 29 slučajeva tokom 2021. godine, ove godine UNK-u su prijavljena 33 slučaja. Izveštaji pokazuju da Republika Kosova ima negativan trend u poređenju sa prethodnim godinama. Prema Reporterima bez granica, Kosovo je 2022. godine rangirano na 61. od 180 zemalja na svetskoj rang listi,¹²⁸ odnosno rangirano je za 17 skala više nego prethodne godine, iako se situacija na Kosovu nije poboljšala isključivo.

UNK je u proteklih pet godina zabeležila 120 slučajeva pretnji novinarima i drugim medijskim radnicima, ukupno 17 slučajeva u 2018. godini, 21 slučaj u 2019. godini, 24 slučaja u 2020. godini, 29 slučajeva u 2021. godini i 33 slučaja tokom 2022. godine. Izveštajni period je bio najznačajniji faktor koji je negativno uticao na bezbednost novinara, akcenat na dijalogu Kosova i Srbije. Iako je broj slučajeva napada blago porastao, to ne znači da broj prijavljenih slučajeva u UNK odražava realnost – novinari se i dalje suzdržavaju od prijavljivanja slučajeva kršenja njihovih prava na radnom mestu, kao ni ne shvataju ozbiljno verbalne pretnje, s naglaskom na one na internetu.

¹²⁸ Reporterima bez granica, "World Press Freedom Index 2022", pristupljeno 11.11.2022. <https://rsf.org/en/index>

Tabela 2: Broj registrovanih pretnji i napada na novinare i medije u 2022

Kategorije	Broj	Opis
Nefizičke pretnje i uznemiravanja Nefizičke pretnje i uznemiravanja uključuju: – nadzor ili praćenje; – uznemiravanje telefonskim pozivima; – proizvoljno sudsko ili administrativno uznemiravanje; – agresivne izjave javnih funkcionera; – drugi oblici pritiska koji mogu da ugroze bezbednost novinara u obavljanju posla. Ove vrste pretnji ne uključuju mobing i maltretiranje u radnom okruženju	19	<ul style="list-style-type: none"> – Kosovska policija uhapsila je u Suvoj Reci snimatelja novinske agencije Ekonomia Online Albion Selitaj – Prvi gospodin Kosova, Prindon Sadriu, koristio je omalovažavajući jezik prema novinarima i medijama na Kosovu, nazivajući ih “udruženim zločinačkim poduhvatom” – Luan Dalipi - šef kabineta premijera Kurtija, putem Facebook objave napao je kosovske medije povezujući ih sa “kriminalnim poslovima” – Novinar Gazete Blic Diamant Bajra dobio je preteće poruke nakon što je na svom TikTok nalogu objavio sekvence svoje emisije – Fudbalski savez Kosova odlučio je da zatvori rad izborne skupštine za novinare i medije – Tužilac Remzush Latifi iz Osnovnog tužilaštva u Prištini izvršio pritisak na novinare Infokusi – Pevač Asdren Gjilkolli poznat kao Gjiko, SLAPP tužio je novinare Front Online Lavdim Hamidi i Enis Veliu – Ministar unutrašnjih poslova Xhelal Sveçla je za pitanje novinarkе Besarta Hoti rekao da je “glupost” – Omalovažajući jezik prema novinaru Koha grupe, Agim Ademi – Sudija Mervan Bejtullahu pretio je novinaru Arlind Sadiku – Edmonda Avdija sa TV Syri nije smela da izveštava sa Odeljenja za transfuziju krvi u Đakovici – Predsednik opštine Štrpca uvredljiv je prema novinaru RTK2 Bojanu Tomiću – Šefu Radija Goraždevac Miliću Petroviću danas je verbalno pretio sin radnika lokalne policijske stanice Momir Bulatović. – Vozač autobuske linije Di Passio Tour pretio je novinarki Arjana Berisha sa Kallxo.com putem telefona – Vozač Hitne pomoći iz Mitrovice, pretio novinaru portala Gazeta Shneta, Diellza Luzha – Irfan Maliqi sa lokalne televizije PLUS TV pretili su visoki zvaničnici opštine Vitina – Sali Zyba, poslanik vladajuće stranke koristi omalovažavajući jezik prema Arsim Lani (T7) i Leonard Kerquki (T7 i Gazeta Express) – Novinarki Saranda Ramaj iz Koha grupe preti Kimete Gashi, član Komisije za nabavke u Skupštini Kosova za budžet i transfere – Omalovažajući jezik prema novinaru Koha, Agim Ademi, od strane gradonačelnika opštine Štimlje, Qemaji Aliu
Pretnje po život i fizičku bezbednost novinara To može uključivati: – upućivanje na ubijanje novinara, novinarskih prijatelja, porodice ili izvora; – upućivanje na nanošenje fizičkih povreda novinarima, prijateljima novinara, porodici ili izvorima. Ove pretnje mogu biti: – učinjene direktno ili preko trećih strana; – prenete putem elektronske komunikacije ili komunikacije licem u lice; – mogu biti implicitna kao i eksplicitna.	0	<ul style="list-style-type: none"> – Tokom 2022. godine na Kosovu nije bilo ubistava novinara, a osim toga, nijedan novinar nije povređen niti mu se pretilo fizičkom povredom.
Stvarni napadi na novinare Vrste stvarnih napada mogu uključivati stvarnu fizičku ili psihičku povredu, otmicu, invaziju na kuću/kancelariju, zaplenjenu opremu, proizvoljno zadržavanje, neuspeli pokušaj atentata itd.	8	<ul style="list-style-type: none"> – Novinar Liridon Llozani i snimatelj Diamant Maxharraj sa RTV Dukagjini fizički su napadnuti dok su izveštavali za prijavu prihoda u Poreskoj upravi Kosova – Ekipa RTK-a koju čine Qëndresa Duraku – novinarka i Besnik Latifi – snimatelj, kao i član uprave UNK-a, napadnuti su od strane Zelene pijace – Snimatelja Jetmir Muji napala je grupa lokalnih Srba na severu Mitrovice – Ekipa Kallxo.com napadnuta na severu Mitrovice – Na tim RTV Dukagjini bačen eksploziv dok je izveštavao na severu – Tim Klan Kosovo napadnut je prilikom javljanja u Zubinom Potoku – Tim TëVë1 je napadnut dok je izveštavao sa severa Kosova – Ekipa KlanKosova napadnuta u Zubinom Potoku – novinar i vozač teško povređeni komadićima stakla od kamenovanja automobila
Ubistva novinara (u poslednjih 15–20 godina) Vrste ubistava mogu uključivati da su ubijeni u unakrsnoj vatri, ubijeni, ubijeni u eksploziji bombe, pretučeni na smrt itd.	0	

Kategorije	Broj	Opis
Pretnje i napadi na medijske institucije, organizacije, medije i novinarska udruženja Stvarni napadi na imovinu medijskih kuća i organizacija, njihovo osoblje, oduzetu opremu, agresivne izjave javnih službenika itd. Takođe, pretnje i napadi mogu uključivati neke od gore navedenih kategorija.	3	<ul style="list-style-type: none"> – Sajber napad na “Buletini Ekonomik” i “Buletini Newsletter” – Sajber-napad na NACIONALE – Bivši premijer, Ramush Haradinaj, sadašnji poslanik kosovske skupštine, medije na Kosovu i Albaniji naziva „plaćenicima” i „prodaticama” – Bivši politički savetnik premijera Kurtija, Hysamedin Ferraj i bivši poslanik VV, Sadri Ramabaja, omalovažavali su NACIONALE – Poslanik VV, Fitore Pacolli predložila je regulaciju onlajn medija – Televiziji Klan Kosova preti VD direktora finansija Post-telekoma

Kada je reč o nekažnjivosti napada, situacija ostaje ista, jer u proteklih 30 godina vlasti nisu na odgovarajući način istražile slučajeve nestalih i ubijenih novinara u zemlji. Policijske istrage zahtevaju vreme i kako je opisano u nastavku; većina slučajeva se ne rešava. Što se tiče ostalih slučajeva napada, pretnji, uznemiravanja i drugih oblika nasilja prema novinarima, koji su se desili tokom 2022. godine i ranije, ocenjuje se da slučajevi novinara nisu prioritarno tretirani od strane sudova, jer su ili produženi ili izrečene kazne nisu u skladu sa zakonom.

Nefizičke pretnje i uznemiravanja

Tokom 2022. godine povećan je broj nefizičkih pretnji i uznemiravanja novinarima i drugim medijskim radnicima u odnosu na 2021. Dva slučaja od 18 nefizičkih pretnji, koje uključuju agresivne izjave, uvrede, verbalne pretnje i omalovažavanje, uključuju javne službenike, visoke zvaničnike i uticajne ljude na Kosovu. U aprilu 2022. ministar unutrašnjih poslova, Xhelal Sveçla, nakon pitanja o zaposlenju njegove sestre u Ministarstvu poljoprivrede, nazvao je pitanje Besarta Hoti „glupošću”.¹²⁹ Šef kabineta premijera Kurtija, Luan Dalipi putem objave na Fejsbuku od 3. marta 2022. godine bez presedana napao kosovske medije povezujući ih sa “kriminalnim poslovima” i pozivajući one koje smatra “dostojanstvenim građanima” da ih bojkotuju.¹³⁰ Štaviše, prvi gospodin Kosova, Prindon Sadriu, novinare je označio kao „udruženi zločinački poduhvat”. Predsednicin suprug je takođe visoki diplomata u Ministarstvu inostranih poslova.¹³¹ Kao i slučaj novinara Bojana Tomića iz RTK2, prema kome se predsednik opštine Štrpce Dalibor Jevtić ponašao sa omalovažavanjem. Nadalje, odbijeno mu je da mu se odgovori i vređan je pred ostalim novinarima.

ma.¹³² Ostali slučajevi se uglavnom sastoje od verbalnih napada, verbalnih i onlajn pretnji, kao što je slučaj novinara Diamant Bajra iz Gazete Blic, koji je na svoj TikTok nalog dobijao zastrašujuće i preteće poruke.¹³³ Štaviše, novinarki Kallxo.com, Arjana Berisha, vozač autobusa je pretio telefonom nakon što je izveštavala o njegovoj vožnji. Novinarka Berisha je dobila snimak od putnika na ovoj liniji, a nakon što ga je objavila dobila je preteći telefonski poziv, koji se sastojao od psovki i uvreda - što je i snimljeno.¹³⁴ Poslednji slučaj omalovažavanja jezika javnih ličnosti koji se desio tokom 2022. je prema Arsim Lani iz T7 i Leonard Kërçuki iz T7 i Gazeta Expressa. Sali Zyba, poslanik vladajuće stranke putem Facebook objave na svom ličnom profilu montirao je video upoređujući i sastavljajući dva videa – jedan iz 2016. i drugi iz 2022. godine, koje je objavio kako bi ocrnio gore navedene novinare.¹³⁵ Poslednji slučaj koji se dogodio tokom 2022. godine bio je slučaj Saranda Ramaj, novinarka Koha grupe kojoj je pretila Kimete Gashi, članica Komisije za nabavke za budžet i transfere u Skupštini Kosova zbog njenog izveštavanja o nepravilnostima u ugovaranju medicinskih lekova. Nadalje, ona je Ramaj nazvala “glasnim i krajnje dezinformišućim novinarom”.¹³⁶

Broj stvarnih napada

Tokom 2022. godine na Kosovu je bilo 7 slučajeva stvarnih napada na novinare, od kojih se pet dogodilo između četiri nedelje na severu Kosova. Dana 17. novem-

129 UNK, Slučajevi: Omalovažujući jezik prema novinarki Besarta Hoti, Priština, 15.04.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://agk-ks.org/en/cases/qjuhe-nenrmuese-ndaj-gazetares-besarta-hoti-prishtine-15.04.2022/>

130 UNK, Slučajevi: Omalovažujući jezik prema novinaru, Priština, 21.03.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://agk-ks.org/en/cases/qjuhe-lincuese-ndaj-gazetares-prishtine-21.03.2022/>

131 UNK, Slučajevi: UNK osuđuje napade prvog gospodina Kosova na novinare i medije na Kosovu 09.02.2022, pristupljeno 15.12.2022, <https://agk-ks.org/en/news/agk-ja-denon-sulmet-e-bashkeshortit-te-presidentes-osmani-ndaj-gazetares/>

132 UNK, Slučajevi: Omalovažujući jezik prema Bojanu Tomiću, Štrpce, 08.07.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://agk-ks.org/en/cases/qjuhe-ofenduese-ndaj-gazetarit-bojan-tomic-shtrpce-08.07.2022/>

133 UNK, Slučajevi: Napad na novinara Diamant Bajra, Priština, 04.04.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://agk-ks.org/en/cases/kanosje-ndaj-gazetarit-diamant-bajra-prishtine-04.04.2022/>

134 UNK, Slučajevi: Pretnje novinarki, Arjana Berisha, Priština, 19.09.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://agk-ks.org/en/cases/kercenim-ndaj-gazetares-arjana-berisha-prishtine-19.09.2022/>

135 UNK, Slučajevi: Omalovažujući jezik prema novinaru Arsim Lani i Leonard Kërçuki, Priština, 05.10.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://agk-ks.org/en/cases/lincim-ndaj-arsim-lanit-dhe-leonard-kerçuki-prishtine-05.10.2022/>

136 UNK, Slučajevi: Omalovažujući jezik prema novinarki Saranda Ramaj, Priština, 23.12.2022, pristupljeno 25.12.2022, <http://agk-ks.org/rastet/sulm-ndaj-gazetares-saranda-ramaj-prishtine-23.12.2022/>

bra, snimatelja Insajderi portala Jetmir Muji fizički je napala grupa meštana,¹³⁷ koji nisu identifikovani, tada su 9. i 10. decembra napadnuti tim [Kallxo.com](http://kallxo.com) i ekipa RTV Dukagjini. [Kallxo.com](http://kallxo.com)¹³⁸ Ekipa je prišla grupa maskiranih ljudi dok su se vozili, dok je ekipa RTV Dukagjini gađana eksplozivom tokom javljanja uživo – eksploziv je eksplodirao nekoliko metara od ekipe.¹³⁹ Ekipa Klan Kosova koju čine novinar Haris Ademi i snimatelj Elsad Sinani tokom izveštavanja u blizini sela Čabar u opštini Zubin Potok gađani su kamenicama, kao i uvređeni od strane grupe meštana¹⁴⁰, dok je već sledećeg dana u Bošnjačkom naselju u severnoj Mitrovici Gojart Jashari, novinar i snimatelj Rron Agoli, napadnuti eksplozivnim materijalom dok je izveštavao za njihov medij, Tëvë!¹⁴¹

Druga ekipa RTV Dukagjini napadnuta je početkom godine dok se javljala u Prištini na prijavu prihoda u Poreskoj upravi Kosova¹⁴², dok su novinarku javnog servisa Qëndresa Duraku i snimatelja Besnik Latifi, koji je ujedno i član odbora UNK-a, napao jedan od trgovaca na otvorenoj pijaci (Zelena pijaca/Tregu i gjelbër) dok su izveštavali uživo.¹⁴³

Broj i vrste pretnji i napada na medijske institucije, organizacije, medije i novinarska udruženja.

U odnosu na prethodnu godinu, ove godine je udvostručen broj napada na medijske institucije, organizacije, medije i novinarska udruženja. U 2021. godini bilo je 3 slučaja, dok je tokom 2022. godine bilo 6 slučajeva. Dva od ovih slučajeva bili su sajber napadi na onlajn medije; prvi prema "Buletini Ekonomik"¹⁴⁴, a drugi

prema NACIONALE-u.¹⁴⁵ Ostali slučajevi se uglavnom odnose na političare koji se ne suzdržavaju od davanja izjava protiv medija, kao što su slučajevi bivšeg premijera, Ramush Haradinaj, trenutno poslanik kosovske Skupštine, medije na Kosovu i Albaniji naziva „plaćenici-ma“ i "prodatima";¹⁴⁶ kao i slučaj bivšeg političkog savetnika premijera Kurtija, Hysamedin Ferraj i bivšeg poslanika VV, Sadri Ramabaja koji su koristili omalovažavajući jezik prema NACIONALE-u u vezi sa njegovim izveštavanjem o štrajku nastavnika;¹⁴⁷ kao i poslednji slučaj krajem decembra kada je Televiziji Klan Kosova pretio finansijski direktor Post-telekomunikacija (javno preduzeće).¹⁴⁸ Jedan od najtežih slučajeva bio je prema svim onlajn medijima, nakon što je poslanik vladajuće stranke Fitore Pacoli pozvala na vladinu regulaciju medija, posebno onlajn portala, na šta je reagovala UNK i istakla da je na Kosovu većina medija registrovana kao preduzeća u okviru Kosovske agencije za registraciju preduzeća ARBK, dok su ostali mediji registrovani kao NVO. Mediji na Kosovu regulišu svoje aktivnosti kroz važeće zakone i propise, kao i Kodeks ponašanja Nezavisne komisije za medije i SŠK.¹⁴⁹

C2 Ponašanje državnih institucija i političkih aktera u pogledu zaštite novinara

Postoje li posebne odredbe u zakonima ili drugim mehanizmima koji imaju za cilj podršku sigurnosti novinara, oflajn i onlajn?

Postoje zakonske odredbe, poput onih iz Krivičnog zakona Republike Kosovo (na snazi od 14. aprila 2019. godine), koje štite svako lice koje zbog rada može biti žrtva krivičnog dela. Postoji i Zakon br.04/L-137 o zaštiti novinarskih izvora, od 31. jula 2013. godine.¹⁵⁰ Međutim, ne postoje posebne politike ili drugi mehanizmi koje su razvile državne institucije za podršku bezbednosti novi-

- 137 UNK, Slučajevi: Fizički napad na snimatelja Jetmir Muri, severna Mitrovica 17.11.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/sulm-fizik-ndaj-kameramanit-jetmir-muji-17.11.2022-mitrovice/>
- 138 UNK, Slučajevi: Napad na Kallxo tim, severna Mitrovica, 09.12.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/sulm-ndaj-ekipit-te-rtv-dukagjini-mitrovica-e-veriut-10.12.2022/>
- 139 UNK, Slučajevi: Napad na tim RTV Dukagjini, severna Mitrovica, 10.12.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/sulm-ndaj-ekipit-te-rtv-dukagjini-mitrovica-e-veriut-10.12.2022/>
- 140 UNK, Slučajevi: Napad na tim Klan Kosova, Zubin Potok, 19.12.2022, pristupljeno 25.12.2022, <http://gak-ks.org/rastet/sulm-ndaj-ekipit-te-klan-kosoves-zubin-potok-19.12.2022/>
- 141 UNK, Slučajevi: Napad na TeVe1 tim, Mitrovica, 20.12.2022, pristupljeno 25.12.2022, <http://gak-ks.org/rastet/sulm-ndaj-ekipit-televiziv-teve1-mitrovica-20.12.2022/>
- 142 UNK, Slučajevi: Stvarni napadi na novinare, RTV Dukagjini, Priština, 21.02.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/sulm-ndaj-gazetareve-te-rtv-dukagjini-21.02.2022-prishtine/>
- 143 UNK, Slučajevi: Fizički napad na tim RTK-a, Priština, 11.07.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/sulm-fizik-ndaj-ekipit-te-rtk-se-prishtine-11.07.2022/>
- 144 UNK, Slučajevi: Sajber napad na BuletiniEkonomik, 26.02.2022, Priština, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/sulm-ndaj-medieve-26.02.2022-prishtine/>

- 145 UNK, Slučajevi: Sajber napad na Nacionale, 11.07.2022, Priština, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/sulm-kibernetik-ndaj-portalit-nacionale-11.07.2022/>
- 146 UNK, Slučajevi: Omalovažavajući jezik prema novinaru, Priština, 08.04.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/qiuhe-denigruese-ndaj-gazetareve-prishtine-09.04.2022/>
- 147 UNK, Slučajevi: Napad na medije, Priština, 03.09.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/sulm-ndaj-medieve-prishtine-03.09.2022/>
- 148 UNK, Slučajevi: Preteći jezik timu Klana Kosova, Priština, 14.12.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/qiuhe-kercenuese-ndaj-ekipit-te-klan-kosoves-prishtine-14.12.2022/>
- 149 UNK, Slučajevi: Pretnje medijima, Priština, 14.07.2022, pristupljeno 15.12.2022, <http://gak-ks.org/en/cases/kercenim-ndaj-medieve-prishtine-14.07.2022/>
- 150 Besim Kelmendi, državni tužilac, Kancelarija glavnog državnog tužioca Republike Kosovo, intervjuisala Getoarë Mulliqi Bajaj, 12.02.2022.

nara. Što se tiče bezbednosti novinara, tužioc i Osnovni sud u Prištini su takođe imenovali koordinateure za prikupljanje podataka o predmetima koji se odnose na novinare u 2020. godini, ali uprkos tome, obrada predmeta je spora što dovodi do nezadovoljstva pravosudnih institucija na Kosovu.

Postoje li dokumenti (protokoli, poslovnici itd.) usvojeni od strane državnih institucija koji daju dodatne smernice militarnim snagama i policiji kako se ponašati sa novinarima?

U okviru Policije Kosova, imenovan je koordinator za monitoring i praćenje svih slučajeva koji uključuju novinare. Sve radnje koje preduzima ova bezbednosna institucija sprovode se u bliskoj saradnji i koordinaciji sa drugim nadležnim organima. Do danas ne postoje standardne procedure rada ni u policiji ni u Tužilaštvu kada je u pitanju zaštita novinara u slučajevima kada su predmet krivičnog dela ili zastrašivanja.¹⁵¹

Postoje li mehanizmi za praćenje i izveštavanje o pretnjama, uznemiravanju i nasilju prema novinarima? Da li državne institucije objavljuju podatke o napadima na novinare i nekažnjivosti?

UNK je glavna adresa novinara da prijave svoje slučajevne napada, pretnji, zastrašivanja i uznemiravanja prema njima, kako se organizacija zalaže u njihovo ime. Osim toga, novinari prijavljuju svoje slučajevne od strane policije i tužilaštva koji preduzimaju potrebne mere za istragu ovih slučajeva.

Već neko vreme pravosudni sistem prolazi kroz tranziciju kroz razvoj informativnog sistema za upravljanje predmetima (CMIS), koji će objediniti podatke i omogućiti praćenje sudskih predmeta. Tokom sastanka organizovanog za potrebe ovog izveštaja, predstavnici SSK su naveli da nisu u mogućnosti da daju zvanične podatke o slučajevima koji se tiču novinara.¹⁵²

Na osnovu svojih internih procedura, Policija Kosova (PK) izveštava i objavljuje na dnevnoj bazi o svim slučajevima, uključujući i one koji uključuju novinare. Ipak, digitalizacija baze podataka je u toku već neko vreme, a kada prođe kroz nju, biće lakše da se informacije generišu na osnovu stranaka u postupku. Kako su ocenili medijski pravnici i medijski stručnjaci, CMIS nije bio od pomoći u slučajevima koji uključuju novinare. Ipak, UNK

je uz pomoć svog pravnog savetnika stvorio modalitet preko kojeg će se neki od podataka prikupljati od sudova.¹⁵³

Da li napade na bezbednost novinara državne institucije prepoznaju kao kršenje slobode izražavanja i krivičnog zakona?

Daju li vladini zvaničnici jasne izjave u kojima osuđuju napade na novinare?

Javni službenici se uzdržavaju od davanja izjava, osim u slučaju fizičkih napada na novinare. Ove izjave nisu deo njihovog svakodnevnog diskursa, već samo u slučajevima kada dođe do ovih napada. Njihove izjave pozivaju na kažnjavanje počinitelja, ali ne odgovaraju na slučajevne omalovažavanja jezika od strane političara ili javnih/državnih službenika. Nadalje, vladine institucije prepoznaju napade na bezbednost novinara kao kršenje slobode izražavanja, zakona o ljudskim pravima i krivičnog zakona, ali se malo čini da se pruži podrška javnosti novinarima. Štaviše, vladina strana malo toga radi na suprotstavljanju anti-novinarskim narativima.

Da li državne institucije saraduju sa novinarskim organizacijama po pitanjima sigurnosti novinara?

Najkooperativnija institucija u pogledu bezbednosti novinara da pomogne UNK je PK. Nadalje, UNK podstiče sve novinare da prijave svoje slučajevne od strane relevantnih institucija i redovno prati te slučajevne. Ocenjeno je da novinari više vjeruju u PK, a donekle i u tužilaštvo, međutim kada je reč o sudovima, novinari tvrde da nisu kooperativni, odnosno da rade u skladu sa zakonima, kada su u pitanju slučajevi koji se tiču bezbednosti novinara. Iako Krivični zakon Kosova predviđa kaznu zatvora od 6 meseci do 5 godina, u slučaju pretnje ili zastrašivanja, u slučaju fizičkog nasilja, prema ovom zakonu kazne variraju od 3 meseca do 10 godina zatvora. Nadalje, čak i kada ovi slučajevni dođu do epiloga, to uglavnom uključuje simboličnu kaznu, što je mnogo puta opisano od strane medijskih stručnjaka kao suma koja je ohrabrujuća za počinioce da ponove čin, da prete novinarima ili da ih napadnu.¹⁵⁴

¹⁵¹ Ehat Miftaraj i Yil Zekaj, predstavnici Pravnog instituta Kosova, intervjuisala Getoarbë Mulliqi Bajaj, 15.02.2022.

¹⁵² Sastanak sa predstavnicima Sudskog saveta Kosova, 08.09.2022

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Dafina Lata, „Napadi i pretnje novinarima su napad na slobodu govora“, pristupljeno 12.12.2022, <https://kallxo.com/gjate/mendime/sulmet-dhe-kercenimet-ndaj-gazetareve-jane-sulm-ndaj-lirise-se-fjales/>

Da li državne institucije poštuju slobodu izražavanja i privatnost u slučajevima elektronskog nadzora? Koji je bio najnoviji slučaj elektronskog nadzora novinara?

Tokom 2022. godine na Kosovu nema slučajeva elektronskog nadzora novinara. Međutim, pre nego što se može sprovesti elektronski nadzor potreban je sudski nalog, kako to dopušta Krivični zakon¹⁵⁵ i Zakonik o krivičnom postupku,¹⁵⁶ jer se ovaj nalog daje samo za slučajeve velike pretnje. Međutim, prema kosovskim stručnjacima za sajber bezbednost, Kosovo bi trebalo da bude upozoreno kada je u pitanju rizik privatnosti ljudi kako se nacionalni sistem nadzora razvija.¹⁵⁷ Prema Izveštaju Evropske komisije o napretku Kosova za 2022, zakonodavstvo o sajber kriminalu je generalno u skladu sa pravnim tekovinama EU.¹⁵⁸

C3 Ponašanje krivičnog i građanskog pravosudnog sistema u vezi sa pretnjama i činovima nasilja nad novinarima

Postoje li posebne jedinice unutar institucija sistema građanskog pravosuđa koje se bave istragama i procesiranjem pretnji i činova nasilja nad novinarima?

Što se tiče bezbednosti novinara, tužioci i Osnovni sud u Prištini su takođe imenovali koordinateure za prikupljanje podataka o slučajevima koji uključuju novinare.¹⁵⁹ Međutim, u kosovskom pravosudnom sistemu ne postoje posebne institucije/jedinice posvećene istragama, krivičnom gonjenju, zaštiti i obeštećenju o obezbeđivanju bezbednosti novinara i pitanju nekažnjivosti. Nadalje, uloga koordinatora u Tužilaštvu i sudovima je uglavnom da koordiniraju i prate rad tužilaca u vezi sa njihovim predmetima protiv novinara.¹⁶⁰

155 Službeni glasnik Republike Kosova, Krivični zakon Republike Kosova, pristupljeno 13.12.2021. <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/A5713395-507E-4538-BED6-2FA2510F3FCD.pdf>

156 Ibid.

157 BalkanInsight "Kosovo Surveillance Build-up Raises Privacy Concerns", pristupljeno 12.12.2022. <https://balkaninsight.com/2021/12/31/kosovo-surveillance-build-up-raises-privacy-concerns/>

158 Evropska komisija, „Commission Staff Working Document Kosovo 2020“ Izveštaj, Brisel: 2020, pristupljeno 15.04.2022. https://ec.europa.eu/neighborhood-enlargement/system/files/2020-10/kosovo_report_2020.pdf

159 Koha.net, „Osnovni sud u Prištini imenuje koordinatora za slučajeve novinara“, pristupljeno 12.12.2022. <https://www.koha.net/arberi/99940/gjvkata-themelore-ne-prishtine-emeron-koordinator-per-rastet-e-gazetareve/>

160 Yll Zekaj, pravni ekspert i pravni savetnik u UNK, intervjuisala Getoarë Mulliqaj Bojaj, 11.10.2022.

Da li Državno tužilaštvo i Ministarstvo unutrašnjih poslova obezbeđuju adekvatne resurse za pokriće istraga o pretnjama i činovima nasilja nad novinarima?

Prema Kosovskom pravnom institutu, kosovske institucije ne izdvajaju adekvatne resurse za pokrivanje istraga, a mere zaštite koje se pružaju novinarima su neadekvatne. Nijedna institucija interno ne govori o podizanju svesti o bezbednosti novinara.¹⁶¹ Ni policija, ni Ministarstvo unutrašnjih poslova, ni tužilaštvo ni sudovi u svojim strateškim dokumentima nemaju nikakav cilj ili aktivnosti u vezi sa obukom policije, tužilaca ili sudija za postupanje u predmetima protiv novinara.

Da li se istrage zločina protiv novinara, uključujući zastrašivanje i pretnje, istražuju brzo, nepristrasno i efikasno? Postoje li mere zaštite novinarima kada su potrebne kao odgovor na verodostojne pretnje njihovoj fizičkoj sigurnosti?

PK je najefikasnija institucija kada je reč o istragama slučajeva koji uključuju pretnje i nasilje nad novinarima.¹⁶² Članovi posebnih statuta koji ne identifikuju liniju rada žrtve pokrivaju incidente koji uključuju napade i pretnje novinarima.¹⁶³

Tokom 2022 godine, 18 slučajeva je prijavljeno u PK, dok 27 u UNK. Baza podataka UNK-a i PK ima neslaganja do ovog datuma, jer novinari obično ne prijavljuju sve slučajeve i UNK-u i PK. Postoje slučajevi za koje UNK nije obavešten jer su novinari odlučili da ostanu anonimni. Pored toga, prema bazi podataka PK, još uvek je pod istragom 6 slučajeva. Preostali predmeti su prosleđeni tužilaštvu. U prošlosti je PK pružala blisku zaštitu novinarima kojima se pretilo.

Tužilaštvo je imenovalo tužioca za praćenje slučajeva pretnji i napada na novinare i uprkos činjenici da postoji baza podataka u kojoj su predmeti novinara klasifikovani, ovi slučajevi se obično odugovlače i ne istražuju se odmah. Ova praksa u pogledu reagovanja drugih institucija, osim Policije Kosova, na slučajeve pretnji i napada na novinare, a nepružanje zakonske neophodne zaštite dodatno otežava uslove u kojima novinari moraju da rade svoj posao.

Sudovi se ne percipiraju kao efikasni zbog činjenice da se predmeti ne rešavaju, a najčešće novinari dugo vremena tvrde da oklevaju da prijave sve slučajeve.¹⁶⁴

161 Ibid.

162 Sastanak sa novinarima, predstavnicima OCD i međunarodnim zainteresovanim stranama – 15.11.2022.

163 Sastanak sa predstavnicima Sudskog saveta Kosova, 08.09.2022.

164 Sastanak sa novinarima, predstavnicima OCD i međunarodnim zainteresovanim stranama – 15.11.2022.

Zbog kašnjenja u uspostavljanju CMIS-a sudovi nisu u mogućnosti da UNK-u daju podatke o slučajevima novinara. UNK se obaveštava ili od strane uključenih strana u predmetu o statusu predmeta u sudovima ili putem medija. Iako se slučajevi koji privlače veliku medijsku pažnju teže uzimaju ozbiljnije i brže istražuju, kao što je slučaj bivšeg ministra trgovine i industrije koji je fizički napao novinarku 2019.¹⁶⁵ to nije bio slučaj kada je Visar Duriqi fizički napadnut u februaru 2021. godine, jer još niko nije priveden pravdi.

Kosovska policija je, generalno, blagovremeno reagovala na slučajeve nasilja i pretnji novinarima tokom 2022. godine, kao i u prošlosti. Uprkos imenovanim tužiocima i posebnim bazama podataka o slučajevima sa pretnjama novinarima uspostavljenim već 2020. godine, situacija sa predmetima protiv počinitelja se odugovlači u postupcima i često traje nekoliko godina. Situacija se menja kada slučajevi dobiju veću medijsku pažnju.

Da li se u slučajevima pravosnažnih presuda sankcije izriču samo počiniocima ili i podstrekačima/naručiocima?

Od 2017. do 2022. godine prijavljeno je 146 slučajeva pretnji, napada, uznemiravanja i drugih oblika pritiska na novinare, ali je samo nekoliko slučajeva rešeno. Kazne se uglavnom izriču samo počiniocima krivičnih dela, jer u praksi nema slučajeva da je neko osuđen zbog naručivanja krivičnog dela. Osim toga, pretpostavlja se da se samo u slučajevima fizičkih napada i/ili slučajeva u kojima su umešani političari (slučaj Ensar Ramadani) počinioci budu pronađeni i privedeni pravdi, dok su ostali slučajevi toliko razvučeni da su žrtve (novinari) odustali su od traženja pravde. Ocenjuje se da novinari oklevaju da prijave svoje slučajeve od strane nadležnih institucija zbog činjenice da se ti predmeti obično odugovlače ili se uopšte ne rešavaju.¹⁶⁶

Da li institucije organizuju odgovarajuće obuke za policiju, tužioce, advokate i sudije u pogledu zaštite slobode izražavanja i novinara? Organizuju li ove obuke u saradnji sa novinarskim udruženjima?

Tokom godina Akademija pravde organizuje obuke za tužioce i sudije o slobodi govora. Kosovski pravni institut (KLI) je tokom izveštajnog perioda održao obuke za slojeve, sudije i tužioce u vezi sa slobodom govora, slobodom medija, kao i pravima i zaštitom uzbun-

jivača. Uglavnom PK je organizovala obuke za odnose sa medijima uz učešće jednog broja policajaca, kroz koje je povećala svoje unutrašnje kapacitete za kompetentan rad sa medijima.¹⁶⁷ Određeni tužioci i koordinatori, glasnogovornici, administratori tužilaštva, stručni saradnici i drugi službenici, pohađali su obuke za odnose s medijima, uglavnom uz podršku Saveta Evrope, od kojih su neke realizovane u saradnji sa UNK, dok je Odeljenje za sigurnost i javnu sigurnost u okviru Misije OEBS-a u Kosovo¹⁶⁸ je organizovalo, podržalo i finansiralo nekoliko obuka za policijske službenike u svim regionima na Kosovu. Procenjeno je da i dalje postoji potreba za daljom obukom.¹⁶⁹

¹⁶⁵ UNK, „Stvarni napadi na novinare, Ensar Ramadani, Priština, 17.12.2019“; pristupljeno 14.01.2023. https://oag-ks.org/en/cases/actual-attacks-on-journalists-ensar-ramadani-prištine-1712_2019/

¹⁶⁶ Sastanak sa novinarima, predstavnicima OCD i međunarodnim zainteresovanim stranama – 15.11.2022.

¹⁶⁷ Misija OEBS-a na Kosovu, Saopštenje za javnost: „Misija EEBS-a, ODIHR obucavaju Kosovsku policiju i organizacije civilnog društva o zločinima iz mržnje“, 29.12.2022, pristupljeno 30.12.2022 [https://www.osce.org/press-releases?filters=+im_taxonomy_vid_1\(12\)](https://www.osce.org/press-releases?filters=+im_taxonomy_vid_1(12))

¹⁶⁸ Misija OEBS-a na Kosovu – Facebook stranica, „Five-day hands-on training for communication officers of the Ministry of Internal Affairs and public safety institutions on crisis communication management“ objavljeno 09.10.2022, pristupljeno 14.12.2022, <https://sv-se.facebook.com/oscekosovo/>

¹⁶⁹ Sastanak sa predstavnicima Tužilačkog saveta Kosova, 09.12.2022

Tabela 3: Pregled realizovanih aktivnosti na rešavanju nekih od najtežih napada na novinare u poslednjih pet godina

Slučaj	Godina 2018.	2019.	2020.	2021.	20212
1. Fizički napad na Ensar Ramadani (17.12.2019.)		18.12.2019 – Državno tužilaštvo je otvorilo istragu o ovom slučaju. 10.02.2020- Napadač je optužen za napad od strane Osnovnog tužilaštva u Prištini.			
2. Pretnje Bujar Vitija, reporter na portalu Shneta		08.10.2019 – Osnovni sud Prištine kaznio prekršioca sa 200 evra.			
3. Pretnje za Taulant Osmani reporter of Kallxo.com (11.11.2017)					
4. Dana 02.04.2019 novinar je pretio imam u Peći		Prijavljen zločin Tužilaštvo je primilo predmet Tužilaštvo to šalje na sud Sud je usvojio zahtev Sud je pokrenuo istražne radnje			
5. Dana 13.06.2020. Shkumbin Kajtazi- podmetnut požar na njegov automobil			22.03.2021 – Osnovni sud u Mitrovici ima osudio počinioca na 10 meseci efektivnog zatvora i 20 evra za sudske troškove.		
6. Dana 18.10.2020. godine pucano je na automobil Shkumbin Kajtazi iz vatrenog oružja.			Prijavljen zločin Tužilaštvo je primilo predmet Slučaj je pod istragom		
7. Dana 22.12.2020. godine novinar Valon Sylja je fizički napadnut.			Osnovni sud u Prištini proglasio je presudu optuženom za krivično delo „Laka telesna povreda“ iz člana 185. stav 1. tač. 1.4 Kodeksa br. 06/L-074 KZRK. Optuženi je oglašen krivim za ovo krivično delo i kažnjen je novčanom kaznom u iznosu od 4.500 (četiri hiljade i petsto) evra koju je bio dužan platiti u roku od 15 dana nakon pravosnažne presude. U izrečenu kaznu će se uračunati vreme provedeno u pritvoru, od 22.12.2020. do 06.01.2021.		
8. Dana 25.02.2021. godine novinar Visar Duriqi fizički je napadnut				Prijavljen zločin Tužilaštvo je primilo predmet Slučaj je pod istragom	
9. Dana 16.12.2021. novinar Vehbi Kajtazi sa Paparaci.com dobio je nekoliko internetskih pretnji smrću				Dvojica osumnjičenih su identifikovana i uhapšena, jer se sumnja da su pretili novinaru na društvenim mrežama. Nakon obavljenog razgovora, rešenjem pritvorskog tužioca, osumnjičeni su upućeni u pritvor.	

Zaključci i preporuke

ZAKLJUČCI

Ovo istraživanje je nastojalo da istraži medijski pejzaž u pogledu slobode i bezbednosti novinara na Kosovu i da li društveno-ekonomski i politički kontekst u zemlji pruža povoljno okruženje za održivi razvoj medijskog sektora u tom pogledu. Izveštaj pokriva pitanja iz konteksta 2021. godine i nadovezuje se na prethodne izveštaje koje je na ovu temu objavilo UNK.

Prema nalazima zasnovanim na istraživanjima i razgovorima sa novinarima i drugim akterima relevantnim za slobodu medija, tokom 2022. godine situacija se pogoršala u pogledu sigurnosti novinara i slobode medija. Kao i u proceni proteklih godina, novinari tvrde da koliko god se zakonski medijski okvir mogao uporediti sa naprednim demokratijama, implementacija zakona za njih ostaje veliki izazov. Ocenjeno je da postoji hitna potreba za sprovođenjem samoregulatornog tela, SŠK, dok se regulatorno telo ne percipira kao veoma efikasno, zbog prolongiranja izbora novog odbora. Štaviše, kosovska javna RTV i dalje ima problema sa finansijama, jer nastavlja da prima sredstva isključivo od Vlade.

Novinarima je zagarantovano pravo na udruživanje, kao i sloboda sindikalnog udruživanja, ali nisu poduzete inicijative za uspostavljanje sveobuhvatnog sindikata koji bi predstavljao medijske radnike privatnog sektora. Do danas novinare i druge medijske radnike na Kosovu ne predstavlja sveobuhvatni sindikat, iako postoje tri sindikata u okviru javnog servisa. Imajući to u vidu, UNK je jedina adresa za novinare da prijave slučajeve kršenja njihovih prava od strane poslodavca.

Učestali su verbalni napadi i kampanje omalovažavanja koje vode uticajni ljudi prema novinarima, a ni reprezentativna novinarska organizacija nije izuzetak. Tokom 2022. godine UNK je preko tri puta dobio podršku Evropske federacije novinara, budući da su klevetničke kampanje prema novinarima kanalisane u pravcu UNK-a nakon njegovih reakcija i osuda na ove pretnje. Pored ovih izazova, ekonomski uslovi novinara, ali i njihov radni uslovi ostaju isti. Smatra se da novinari menjaju radna mesta uglavnom zbog prihoda, jer su i dalje nedovoljno plaćeni. Novinari sa onlajn portala su pod pritiskom svojih poslodavaca da više izveštavaju, a ne da izveštavaju profesionalno, dok je generalno mišljenje radnika u privatnom sektoru da se ne osećaju cenzurisano, ipak postoje određene teme koje radije ne bi obrađivali da to ne rade profesionalno. Sama uređivačka nezavisnost je na nekim nivoima pod uticajem autocenzure. Dok su novinari izjavili da su slobodni da biraju i pokrivaču priče, svesni su uglova iz kojih se to može predstaviti. Iako je novinarki daleko više, kako je procenjeno tokom izveštavanja sa terena, njihova zastupljenost u udarnim emisijama nije proporcionalna, jer su daleko manje prisutne – čak i kao analitičarke. Broj članova koji su se pridružili UNK-u porastao je za preko 15 posto tokom 2022. godine, što ukazuje da je UNK jedina adresa od poverenja za medijske delatnike.

Trend porasta broja slučajeva napada na novinare nastavljen je i u 2022. godini. U 2019. godini prijavljen je 21 slučaj, 2020. godine prijavljena su 24 slučaja, u 2021. ovaj broj je porastao na 29, dok je za 2022. broj tih napada, uznemiravanja i pretnji bio 33 – ovo je najveći broj napada na novinare u 20 godine postojanja UNK-a.

Iako je broj prijavljenih napada porastao, istraživanje je pokazalo da državne institucije i politički akteri i dalje nemaju potrebne resurse da se pozabave situacijom novinara u sudskim sistemima.

PREPORUKE

Medijski pravni okvir uopšteno se smatra da obuhvata svestranost koja mu je potrebna da bi se omogućio razvoj i funkcionisanje medijskog sektora i njegovih mehanizama. Okruženje koje dozvoljava njegovu implementaciju je nedovoljno i mora se ojačati. Preporuke koje su proizašle iz ovog istraživanja su sledeće:

A. Pravni i finansijski

- Da bi se povećala nepristrasnost javnog servisa RTK, treba obezbediti njegovu pravnu i finansijsku održivost: obezbediti odgovornost javnog servisa

u skladu sa njegovim statusom, kao i identifikovati odgovarajuće metode finansiranja.

- Određivanje i imenovanje članova odbora javnih servisa trebalo bi da bude apolitično, jer se sadašnji način oslanja isključivo na članove koje imenuje Skupština Kosova. Takva praksa može povećati šanse za politički uticaj.
- Povećanje nadležnosti samoregulatornog tela: Preispitivanje imenovanja odbora RTK radi smanjenja rizika od subjektivnosti i bilo kakvog političkog uticaja. Štaviše, potrebno je uspostaviti stroža pravila o političkim opredeljenjima članova odbora.
- Povećati nadležnosti samoregulatornog tela SŠK, posebno u pogledu onlajn medijskih publikacija.
- Modaliteti koje treba da pronađe Sudski savet Kosova u razdvajanju slučajeva tužbi za klevetu protiv novinara.
- SLAPP koje treba prepoznati.

B. Položaj novinara u redakcijama

- Mediji treba da potenciraju upotrebu Etičkog kodeksa i promovišu ga kao sastavni deo medijskog ponašanja kako bi se povećalo kvalitetno izveštavanje i profesionalizacija novinara.
- Povećanje usklađenosti sa profesionalnim standardima kroz usvajanje Kodeksa ponašanja. UNK zajedno sa EFJ, UN Women, NDI, OSCE-om, Savetom Evrope i drugim međunarodnim i nacionalnim akterima sprovode obuke za novinare o pravilnom pristupu obaveštavanju.
- Medije treba poticati da razviju svoj kodeks ponašanja i/ili usvoje kodeks samoregulacije.
- Mediji bi trebalo da povećaju svoje kapacitete kako bi bolje proveravali vesti, sa naglaskom na suzbijanju dezinformacija. Medijska hijerarhija koju treba pratiti, jer medijski menadžeri treba da osiguraju veću uređivačku nezavisnost.
- Sigurnosni mehanizmi koji daju prednost fizičkoj, ekonomskoj i psihičkoj sigurnosti novinara trebali bi biti prioritet u vlasništvu medija kako bi služili dugoročnom blagostanju novinara. Trebalo bi osnovati sveobuhvatni sindikat novinara.
- Regulaciju procedura zapošljavanja novinara treba razviti i sprovesti kroz Inspekciju rada, što će zahtevati poboljšanje njihove efikasnosti u rešavanju kršenja radnih prava novinara. Nadalje, treba osnažiti ulogu sindikata (tri postojeća u okviru JSI, kao i onaj koji bi trebalo osnovati) i podsticati okruženje koje omogućava njihov razvoj u privatnom medijskom delu kako bi se osigurali bolji uslovi za rad novinara, reportera i ostali medijskih radnika
- UNK podržava novinare u njihovim zahtevima za poboljšanje uslova rada kroz zagovaranje, predstavljanje u parlamentarnim radnim grupama u kojima se raspravlja o zakonima koji se odnose na medi-

je i nastaviće da brani novinarska prava kada se ona ne poštuju.

C. Bezbednost novinara

- Vlada Kosova treba da osigura bezbednije okruženje za novinare na Kosovu obezbeđujući pristup, prijateljski pristup, transparentnost i iznad svega, zaštitu novinara u njihovoj dužnosti.
- Slučajevi pretnji i napada na novinare treba da budu prioritarno tretirani od strane sudova na Kosovu. Posebne politike koje štite novinare treba da razvijaju vladavina prava, pravosudne institucije u saradnji sa regulatornim telima i UNK.
- Sudovi bi trebalo da uspostave posebnu liniju prikupljanja podataka u vezi sa sigurnosnim slučajevima novinara.
- Trebalo bi da uspostave posebna odeljenja/jedinice u okviru institucija vladavine prava i pravosuđa koje će osigurati bezbednost novinara.

